

Ziyadxan Nəbibəyli Böyük Zəngəzurun axırncı Sultanı, Qarabağ xanlığının Baş səskərdəsi, Şeyx Şamilin yaxın dostu və silahdaşı, Azərbaycandan ona silah-sursatla və s. yardım etmiş yeganə şəxs, Bağdadda dini, Odessada tibbi təhsil almış Cəbrayıl bəy Nəbibəylinin (Dünbülbəylinin) nəticəsidir. O, zəngin həyat təcrübəsinə malik ziyalımızdan olmaqla, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetində Fövqəladə Hallar şöbəsinin, onunla yanaşı Qaçqınlarla İş şöbəsinin müdürü və elə oradaca üç komissiyanın

sədri vəzifələrində, komitə sədrinin müavini, nazirlikdə şöbə müdürü, kollegiya katibi, Elmi-Tədqiqat İnstitutunda direktor müavini, Milli Elmlər Akademiyasında baş elmi işçi, laboratoriya müdürü və s. vəzifələrdə çalışmışdır.

Z. Nəbibəyli söylənilən işlərlə yanaşı publisistika və jurnalistika ilə də tutduğu vəzifələrdən asılı olmayaraq müntəzəm şəkildə məşğul olmuşdur. O, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür, “Hüquq” qəzetinin Baş redaktorudur, yazıçı-publisistdir, elmin bir çox sahələrinə, tarixə, ədəbiyyat sahəsində çap olunmuş və olunmamış 65 kitabın, üç ixtiranın, iki elmi-təcrübi qurğunun müəllifidir. Z.Nəbibəyli üç xarici akademiyanın üzvüdür, altı universitetin fəxri professorudur, ümumilikdə 1250-dən artıq elmi və publisistik yazıların müəllifidir.

Dövlət qulluqçusu və Qarabağ Müharibəsi veteranı olan Z. Nəbibəyli hökumətin, Komsomolun MK-nin, İran İslam Respublikasının və s. mükafatlarını, fəxri fərmanlarını almaqla yanaşı, “Qızıl Qələm”, “Xalqın nüfuzlu ziyalı”, “Şərəf”, “Araz”, “Qalib Sultan”, “Zəngəzur” Cəmiyyətlər Birliyinin “Fəxri Diplom”una və s. çoxsaylı mükafatlara layiq görülmüşdür.

Prof. Ziyadxan Nəbibəyli

**20 YANVAR
1990-CI İL**

FACİƏSİ VƏ FƏXARƏTİ

Prof. Ziyadxan Nəbibəyli

**20 YANVAR 1990-CU İL
FACİƏSİ VƏ FƏXARƏTİ**

BAKI-2018

Baş redaktor: Teymur Əhmədov,

*AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdürü, f.e.d.,
professor, “Respublika” qəzetinin Baş redaktoru.*

Redaktor: İlham Məmmədli,

*filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, AMEA Nizami
adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi,
Bakı Qızlar Universitetinin elmi işlər üzrə
prorektoru*

Ziyadxan Nəbibəyli.

“20 yanvar 1990-cu il faciəsi və fəxarəti”.

Bakı, “Adiloglu” nəşriyyatı, 2018, 56 səh.

Oxucusuna təqdim olunan bu araşdırma xeyli zəhmət bahasına başa gəlmiş, müəllif çox böyük müqavimətlərlə rastlaşmış, material çətinlikləri çəkmiş, lakin yekun olaraq tariximiz üçün Azərbaycan dövlətinə, onun şərəfli xalqına dəqiq və qərəzsiz məlumatlar toplaya bilmişdir. Zaman keçdikcə 20 yanvar qırğını ilə əlaqədar toplanan materiallar insanlarımızın yaddaşının təzələnməsinə, kimin-kim olduğunu anlamasına və nəticə çıxarmasına yardımçı olacaqdır.

İSBN 978-9952-25-108-1

© Ziyadxan Nəbibəyli, 2018

ÖN SÖZ

Rus və erməni cütlüyünün Azərbaycan türklərinin başlarına açdıqları müsibətlərin təxminən 300 illik tarixi var. İlk olaraq Azərbaycanı şimal və cənub bölgələrinə böldülər. Daha sonra Şimali Azərbaycanın Dərbənd bölgəsini Rusiyanın tərkibində olan və bu gün də Rusiyanın səlahiyyətində olan Dağıstana birləşdirdilər. Şimali Azərbaycanın Borçalı, Tiflis və digər torpaqlarını Georgiyə yəni günümüzün Gürcüstanına bağışladılar.

Birinci dünya müharibəsində Osmanlı Türkiyəsinin məhvindən və Şimali Azərbaycanın imkansızlığından eninə-boyuna istifadə edən rus-erməni cütlüyü Qərbi Azərbaycan torpaqlarında xristian aləmi ilə birləşərək heç bir əsas olmadan bir erməni dövləti yaratdılar. Elə həmin gündən də bu cütlüyün bizlərə qarşı fəaliyyətləri coşub-daşdı, əllərində olan silahı yerə qoyub sakit yaşamadılar. Həmin silahı ilk olaraq Qərbi Azərbaycanda, doğma torpaqlarında yaşayan azərbaycanlılara yönəldilər, soyqırımlar, deportasiyalar törətdilər, təmizləmə əməliyyatları həyata keçirməyə başladılar. Bu işdə ermənilərə istənilən yardımı pulsuz-parasız ruslar həyata keçirdilər. Fransızlar, İngilislər, amerikalılar və digər aparıcı xristian dövlətləri isə yardımçı qismində, pul, silah, siyasi dəstək və s. yardımları ilə erməni və rus cəlladlarının yanında durdular.

Beləcə, Azərbaycan torpaqları Şimaldan və Qərbdən faciələrlə işğala məruz qaldı. Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində erməni-rus cütlüyü bütün fərsətlərdən istifadə edərək Azərbaycan torpaqlarını erməni dövlətinə ərnağan etdilər, Süni Dağlıq Qarabağ Vilayəti yaratdılar və İkinci Dünya Müharibəsindən sonra rusların əldə etdikləri qələbə onların torpaq acgözlüyünü daha da artırdı, Avropanın yarısını öz səlahiyyətlərinə alaraq sosialist dövlətləri yaradaraq Şərqpə hücum etdilər, Yaponiyanın böyük torpaq sahəsi olan Kuril adalarını onlardan qopardılar. Dünya hegomonluğuna başlayan Rusiya bütün bu fəaliyyətlərində erməniləri öz əllərində saxladılar, onların iyrənc fəaliyyətlərindən bəhrələndilər, onlara inam göstərdilər. Söylənilən məqamların hamısında ruslara qulluqçuluq, yaltaqlıq, təlxəklik etməklə ermənilər hədlərini aşdılar və İkinci Dünya müharibəsindən

sonra Qərbi Azərbaycanda qalmış Azərbaycan türklərini İ.V.Stalinin sərəncamı ilə öz torpaqlarından qovdular, deportasiya etdilər, monoerməni dövləti yaratma işini davam etdirdilər. Söylənilən tarixi məqamlarda Azərbaycan rəhbərliyində olan kommunistlər heç bir müqavimət göstərmədilər, Moskvanın hər bir tapşırığını canla-başla yerinə yetirdilər, erməniləri də öz xalqından üstün tutdular.

Rusların və ermənilərin hər bir arzularının Azərbaycan kommunistləri tərəfindən yerinə yetirilməsi bu xalqa heç bir fayda vermədi və belə növ istilaçılıq davamlı oldu.

İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycanın qocalı-qadınları, gecə-gündüz çalışaraq müharibəni nefe, sürtkü yağları ilə tam təmin etmək, silah-sursat istehsal etmək, yaralılara tibbi xidmət göstərmək, böyük əzablar hesabına əldə edilən ərzağın rusa, müharibəyə, erməniyə vermə müqabilində Azərbaycan türkü yenə də yeni-yeni zərbələr almaqda idi. Nəhayət ruslar yalançı “erməni soyqırımı” nı da tanıdı, İrəvanda buna görə xatirə abidəsi qoyulmasına icazə verdi və Azərbaycana isə Ermənistanı qida məhsulları, xam mal və materiallarla təmin etmə tapşırığı verildi. Ermənistan özü qazandığını mərkəzi büdcəyə vermədi və bütün bunlara baxmayaraq bu ölkə hər il SSRİ, ən çox Azərbaycan büdcəsi hesabına yaşadı. İstənilən halda Azərbaycan istər İrəvandan və istərsə də Moskvadan isti münasibət, xoş rəftar görmədi, əksinə “müsəlman, türk geriqlimşliyi” damğası ilə aşağılandı və etiraf edək ki, bu münasibət hazırda da qalmaqdadır.

Erməni təxribatları, parça-parça torpaq qoparma prosesləri davam etdi, SSRİ-nin çökməsini M.S.Qorbaçovun əli ilə təşkil etdilər, tarixi qarışıqlığı daha da artırdılar, M.S.Qorbaçovun qılığına girməklə, arvadına qızıl-briliant bağışlamaqla Qarabağ şiddətini artırdılar, Sumqayıt hadisələrini törətdilər, Dağlıq Qarabağ Vilayətini açıqdən-açığa rusların hərbi gücü ilə İrəvana tabe etdilər və bütün günahları isə Azərbaycanın üstünə yıxdılar. Bütün bunlara Azərbaycan hakimiyyətində olan kommunistlər biganə olduğundan, milli qeyrətsizlik göstərdiklərindən xalq ayağa qalxdı, partiya biletlərini yandırdı, ermənilərə və Moskvaya əliyalın olsa da, öz etirazını bildirdi. Həmişə olduğu kimi ermənilərlə ruslar daha da əlbir

oldu, ermənilər yaşayan Rusiya vilayətlərindən, xüsusən Krasnodardan pozğun ermənilər, SSRİ türmələrində yatan, dustaq olan erməniləri silahlandıraraq, rus daxili qoşunları ilə birləşdirib bütün mövcud olan ağır hərbi silahlarla Azərbaycanın paytaxtı olan Bakıya və bəzi bölgə mərkəzlərinə, Naxçıvana hərbi müdaxiləyə başladılar. SSRİ-ni öz dövləti hesab edən Azərbaycan xalqı bu müdaxiləni, əhaliyə silah qaldırma məsələsini gözləmədiyi bir halda, rus-erməni cütlüyü Azərbaycanda, xüsusən də Bakıda xalq böyük qırğına, soyqırma məruz qaldı, haqq tapdandı, tarixi xristian ədalətsizliyi yenidən, həm də bizim məkanda təkrarlandı.

Heç bir SSRİ və beynəlxalq hüquqa sığmayan erməni-rus müharibəsi Azərbaycanda böyük fəlakətlərə səbəb oldu, torpağının 20%-i işğal olundu, zaman keçdi, hər şey aydınlaşdı, istər SSRİ xalqları, istərsə də dünya xalqları Azərbaycanda baş verən erməni-rus müdaxiləsini tam aydınlığı ilə anladı, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə qəbul edilmiş sərhədlərinin təmin olunmasını bir çox qərarları ilə təsdiq etdi, erməni-rus işğalından azad edilməsini sözdə, kağız üzərində istədi. Bu işdə “yardımçı” olacaq “Minsk qrupu” adlı qurum da yaradıldı.

Onların uzun illərdir “fəaliyyətdə” olmalarına baxmayaraq, Azərbaycan torpaqları hələ də erməni-rus əsarətindədir. Bu işlərə rəhbərlik edən Rusiya, ABŞ və Fransa, eyni ilə bütün xristian dünyası sözdə bir, əməldə başqa bir fəaliyyətdə davam etməkdədirlər. Haqqı, ədaləti deyil, öz istəklərini yerinə yetirməklə məşğuldurlar, Allah, Peyğəmbər tanımırırlar, əməli-saleh olmaq istəmirlər. Bir sözlə bütün xristian aləmi türk dünyasını, müsəlman dünyasını görmək niyyətində deyil, onların yer üzündən silinməsi istəyindədirlər.

Rus və erməni cütlüyünün Bakıda, bəzi bölgələrimizdə 19-20 yanvar 1990-cı ildə törətdikləri faciə və qırğınların təfsilatını isə sizə təqdim edilən bu yazıdan oxuyun. Mənim əsas məqsədim isə ilk olaraq 19-20 yanvar 1990-cı il faciə və fəxarətinin haradan qaynaqlandığını hörmətli oxucularma ilk olaraq xatırlatmaq və daha sonra baş verənlərin təfsilatını çatdırmaq olmuşdur.

Ziyadxan Nəbibəyli

REDAKTORDAN

Ərsəyə gətirilmiş hər bir əsər qiymətlidir. Xüsusən o elmi və ya alimin özünün müşahidəsi ilə olanda, hadisələrin onun gözünlün qarşısında baş verəndə. 19-20 yanvar 1990-cı il hadisəsi isə biz nəslin gözünlün önündə, hətta mən deyərdim bizim iştirakımız ilə, bütün Bakı əhlinin iştirakı ilə baş vermişdir. Yəni öz haqlı istəyini tələb edən böyük bir şəhərin meydanlara axışdığı bir məqamda baş vermişdir.

Millət onsuzda Ermənistanla sərhəddə, Qarabağda və Ermənistanın özündə erməni cəlladları tərəfindən məhv edilirdi, doğma torpaqlarından amansızlıqla qovulurdu, Xocalı hadisəsi kimi soyqırırma, etnik təmizlənməyə məruz qalırdı. Ruslar isə heç bir tədbir görmürdü, baxmayaraq ki, Azərbaycan və Ermənistan, Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ Sovet imperyasının bir hissəsi idi. Ruslar Azərbaycan xalqının əlində olan ov tufənglərini də əllərindən aldıqları halda, silahlı ermənilərə müasir silahlar verir, hərbiçilərin buraya erməni “yardımına” dayaq durur, “Asala”, “PKK” və s. üzvü olan ermənilər Sovet sərhədlərini pozur, silah-sursatla Ermənistana gətirilir, döyüşçülərin sırasında Azərbaycana qarşı vuruşurdular. Bir sözlə dünyanın hər yerindən Ermənistana döyüşçülər gətirilir, silah-sursat gətirilir, ərzaq yardımı göstərilir, dollar paylanırdı.

Azərbaycan isə hər tərəfli sıxılır, əlində olanlar Rusiyaya daşınır, meydan hərəkətində çıxış edənlər Moskva həbsxanalarına aparılır, Dağlıq Qarabağa ruslar özləri ermənilərlə birlikdə rəhbərlik edir, Azərbaycanın konstitusiya hüquqları pozulur, Dağlıq Qarabağla Ermənistan birləşdirilir, onlar birlikdə Ermənistanda, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Vilayətində və Azərbaycanın özündə olan SSRİ hərbi birləşmələri ilə birlikdə Azərbaycanı təhdid edirdi. Bir sözlə rus-erməni birləşmələri Azərbaycanı hər tərəfdən güc, silah, qoşun gücünə əsarətdə saxlamaqla, onun torpaqlarını işğal etməyə başlamışdı və Azərbaycan xalqından isə bu eybəcərliyə göz yumulması, biganə olması tələb olunurdu.

Rus-erməni faşist birliyinə qarşı ilk olaraq Az. SSR EA-nın ziyalıları, günümüzün Bakı Dövlət Universitetinin müəllim heyəti, daha sonra bütün Bakı ziyalıları və Bakı əhli qoşulmuşdu. Ermənilərin Dağlıq Qarabağda və Ermənistan SSR-də törətdikləri qeyri-qanuni, qeyri-insani hərəkətlərinə qarşı etirazlarını bildirdilər, SSRİ hökumətindən, Moskvadan ədalətli olmağı, vətəndaşları arasında ayrı-seçkiliyə yol verməməyi, SSRİ konstitusiyasını pozma- mağı, beynəlxalq hüquqa riayət etməyi və s. tələb edirdilər.

Bu dövrdə SSRİ-də birinci şəxs səviyyəsinə yüksəlmiş M.S.Qorbaçov əvvəllər ermənilərin sıx yaşadığı Krasnodar vilayətində işləmişdi və ermənilər öz xislətlərinə uyğun olaraq, rüşvət, yaltaqlıq, hiyləgərlik, yalançı məlumatları ilə onu ələ almışdılar, belə demək mümkünsə, “özəlləşdirmişdilər”. Krasnodarda olduğu kimi, Moskvada da, ermənilər onu əhatə etmişdilər, öz istəklərini arzularına uyğun yerinə yetirirdilər. Təbii ki, M.S.Qorbaçov nə dərin siyasətçi idi, nə görkəmli təsərrüfatçı idi. Onu ermənilərin əli ilə xarici qüvvələr hakimiyyətə gətirmişdilər ki, SSRİ-ni parçasınlar və belə də oldu. Ancaq bu prosesdə Moldova, Gürcüstan, Qazaxıstan da iztirablar çəkməli olsalar da, Azərbaycan qədər dəhşətli olmamışdır. Bir sözlə 1918-ci il mart senarisi 1990-cı il yanvar hadisələrində daha da dəhşətli formada təkrar olundu.

Söylənilən fikirləri, 20 yanvar faciəsini, hörmətli yazığımız, hörmətli alimimiz Ziyadxan Nəbibəyli çox dəqiqliyi ilə tarixləşdirmişdir. Onun zəhməti təkcə bu yazısı ilə deyil, digər əsərləri ilə də çoxlarından fərqlənən xüsusiyyətləri ilə zəngindir, seçiləndir. Bizlər 19-20 yanvar 1990-cı il faciəsini yaşamışdıq, onun köklərini, erməni və rus cütlüyünün kimliyini bilirik. Lakin həmin illərdə və sonrakı dövrdə dünyaya göz açmış və gələcəkdə göz açacaq davamçılarımız bu hadisənin şahidi olmamışlar. Odur ki, Ziyadxan Nəbibəylinin qələmə aldığı bu tədqiqat əsəri onlar üçün çox gərəkli olacaqdır. Hər bir xalq öz tarixini, onun millətinin və dövlətinin başına gətirilənləri mütləq bilməlidir, nəticə çıxarmalıdır, millət nümayəndəsi onun dostunu və düşmənini yaxşı-yaxşı tanımalıdır, keçmiş tarixindən dərs almalıdır. Deyilən mənada da bu araşdırma

Azərbaycanın bütün gələcək tarixi boyu xalqımıza, onun dövlətinə çox gərəkli bir mənbə olacaqdır.

Deyilən və deyiləsi səbəblərdən professor Ziyadxan Nəbibəylinin bu araşdırması həmişəyaşar bir əsər olmaqla, xalqımızın qan yaddaşına həkk edilməlidir, dəyərləndirilməlidir.

Çox böyük vətəndaş, xalqını və vətəninini böyük məhəbbətlə sevən, onun yolunda can qoyan, Qarabağ Müharibəsində iştirak edən, bu işlərdə yardımçı olan, əlindən gələnlərin hamısını həyata keçirmək istəyində olan, ürəyi, qəlbi torpaq eşqi ilə döyünən böyük alimimiz və dəyərli yazıçımız professor Ziyadxan Nəbibəyliyə tutduğu yolda daha böyük uğurlar, oxucularına isə onun fikirlərini dərinlən mənimsəyərək, millət, dövlət qayğıkeşliyi arzu edək!...

Teymur Əhmədov

Azərbaycan Respublikası

Milli Elmlər Akademiyası

Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdürü,

f.e.d., professor, "Respublika" qəzetinin Baş redaktoru

RUS VƏ ERMƏNİ QIRĞINI – BAKI 19-20 YANVAR 1990-Cİ İL

*Ey dünya, eşit, mən varam,
Zülməti ziyamla yaranlardanam,
Zənciri gəmirib qıranlardanam,
Bu gün də zamanla çarpışmadayam.*
Famil Mehdi

Biz hələki tarixi faciələrimizdən “dərs” almırıq. Təkcə XX əsrin əvvəlləri və sonunda başımıza gətirilən faciələri müqaisəli şəkildə araşdırsaq bu dəsti-xəttin eyni siyasi senari ilə həyata keçirildiyinin şahidi olarıq.

Qeyd edək ki, İ.V. Stalindən sonra N.Xruşşovun hakimiyyətə gəlməsi, Sovet imperiyasının, bolşevik rejiminin bütün siyasi məqamlarının çatmayan cəhətlərini çıpaqlığı ilə ortaya qoydu, kommunizm fəlsəfəsinin xəyali eyfariyadan başqa bir şey olmadığı Sovet vətəndaşlarına aydın oldu. Sovet Vətəndaşları qapalı şəraitdə yaşadıklarından, dünyada baş verən hadisələrdən xəbərsiz idilər. Odur ki, Sovet taxt-tacının laxlaması böyük sürət almaqda idi. Yaxşı yadımdadır -1987-ci ildə Moskvada elmi ezamiyyədə idim və Polşa hadisələrinin təsirindən Moskva əhalisinin keçirdiyi həyacanı, SSRİ-nin dağılacağından xofa düşdüklərinin canlı şahidi olmuşam. Həmin dövrlərdə SSRİ iqtisadiyyatı bərbad halda, qurultay və plenumlarda plan və proqramların artıqlaması ilə yerinə yetirildiyindən danışıqlar da, əsl həqiqətlər tam başqa yöndə idi. SSRİ-nin müxtəlif respublika və əyalətlərindən Moskvaya gələrək, iki kloqram yağ, o qədərdə ət, digər yeyinti məhsullarından, hətta dondurulmuş meyvələrdən alaraq evlərinə dönürdülər. Mərkəzi Komitə, Moskva, SSRİ-nin paytaxtı olduğundan əldə olunan yeyinti, böyük tələbatı olan yüngül sənaye məhsullarını paytaxta yönəldirdi. Bu məhsullar isə əsasən İkinci Dünya Müharibəsindən sonra SSRİ-nin nəzarətinə keçmiş və demokratik respublikalar adlanan ölkələrdən neftlə dəyişdirilərək gətirilirdi. Bu mal və məhsullar “Çekoviý” maqazinlərdə, dükanlarda

satılırdı. Xarici ölkələrdə işləyən və SSRİ-yə gətirilən pullar onların əlindən alınaraq, xüsusi çəklərlə dəyişdirilirdi. Odur ki, "Çekoviy maqazin" adlanan dükanlara ancaq bu "kağızlardan" olan insanlar alver edə bilirdilər. Elə bu səbəbdən də xarici ölkələrdə SSRİ hökumətinin qaydalarına uyğun işləmiş insanlar öz çəklərini Rus rubluna dəyişirdilər. Təbii ki, bu çek hər kəsə nəşib olmurdu. Qısaı çek əldə etmiş hər hansı bir SSRİ vətəndaşı bu növ dükanlara əvvəlcədən yoxlanılaraq daxil ola bilərdilər. Mən özüm Moskvaya, SSRİ-nin digər iri şəhərlərinə ezamiyyəyə tez-tez getdiyimdən, ailənin əyınbaşını, qab-qacağını əsasən də Moskvadan alıb gətirərdim. Yəni, XX əsrin 70-ci illərində sürətli hərbi silahlanma, qapalı həyat tərzi, özünü doğrultmayan iqtisadi siyasət və digər çatışmamazlıq, ölkə üçün əsas gəlir mənbəyi olan neftin istehsalının azalması və dünya bazarında qiymətinin aşağı düşməsi, meşə ehtiyatlarının tükənməkdə olması, yeni texnologiyaların olmaması, istehsal sahələrinin səmərəsizliyi nəticəsində istehsalın çox hissəsinin importdan asılılığa gətirib çıxarılması, aşağıdan-yuxarıyadək nəhəng hakimiyyət və idarəetmə aparatının korrupsiyaya qurşanması, mənəvi eybəcərlikləri, cəmiyyət üçün adi hala çevirməsi kimi vəziyyətlər göstərirdi ki, SSRİ fəlakətqabağı dövrünü yaşayır. Əslində bütün söylənilən və söylənilməyənlər yüksək hakimiyyət dairələri üçün aydın idi. Onlarsa müxtəlif siyasi addımlarla, yalan-palanla insanların başını qatmaqla, insanları kapitalizm ölkələri ilə qorxutmaqla öz hakimiyyətlərinin ömrünü uzatmaqla məşğul idilər. Qocalmış hakimiyyət, XX əsrin 80-cı illərinin ortalarında ağıldan kəm, düşük, erməni köləsi, rüşvətxor, kəmsavad, siyasi düşüncəsiz Qorbaçovu hakimiyyətə gətirdi. Əlbətdə onun hakimiyyətə gəlişi dövəründə, hazırda müxtəlif fikirlər söyləşələr də SSRİ-ni dağılmaqdan xilas etmək çətin idi, tənəzzül günündən güclənməkdə idi.

SSRİ hakimiyyətini təmsil edənlər, seçim etməli idilər. Ya sakitcə oturub SSRİ-nin dağılmasını izləmək, yaxud bu nəhəng ölkədə müəyyən islahatlar keçirmək, dünya dövlətləri ilə "qaynayıb-qarışmaq", siyasi-iqtisadi əlaqələr qurmaq yolunu seçmək tələb olunurdu.

SSRİ siyasətçiləri ölkənin dağılmasını əlbətdə istəmirdilər. Burada rus şovinistliyi, xeyli müddət imperiya sahibi olmaq, Turanı, türk dünyasını parçalayıb pərən-pərən salmaq, türk xalqlarını məhv etməklə torpaqlarına sahib çıxmaq, ən azından son üç əsrdə dünyaya, dünya xalqlarına meydan oxumaq rusları özlərindən çox müştəbeh etmişdi. Odur ki, onlar SSRİ-nin dağılmasına razı ola bilməsələr də, siyasi büro üzvləri arasında islahatların hansı nəticələr verə biləcəyini qabaqcadan görə biləcək siyasətçilərin olmaması səbəbindən islahatlar yolu da başqa bir qorxunu yarırdı.

Bir məsələni də xatırlatmaq təbii ki, yerinə düşər. Belə ki, 1985-ci ildə M.S. Qorbaçov tərəfindən irəli atılan “islahatlar” XX əsrin 60-cı illərinin başlanğıcında Andropov tərəfindən hazırlanmış Proqramda da bu və ya digər tərzdə öz əksini tapmışdı. Yəni Qorbaçovun heç bir yeniliyi yox idi və Andropov təklifini də yaxşı dərk etmirdi. Hazırda yaxşı dərk edildiyi kimi, o vaxt Baş katib vəzifəsinə kimin seçilməsini həll edən büro üzvləri islahatlar tərəfdarı Andropova deyil, liberal siyasi mövqe sahibi Brejnevə tərəfdar oldular. Andropov hakimiyyətə gələndə isə o, əvvəllər irəli sürdüyü islahatlara qayıtmadığı halda, Qorbaçovu hakimiyyətə gətirən siyasilər ona bu islahatları keçirməyə razılıq verdilər. Nəticə etibarı ilə SSRİ siyasiləri imperiyanı dağılmaqdan qorumaq üçün istəyib-istəməmələrindən asılı olmayaraq, bilib-biməməklərindən asılı olmayaraq islahat yoluna üstünlük verdilər. Etiraf edək ki, artıq gec idi, iş-işdən keçmişdi, heç bir imperiya əbədi deyil. SSRİ siyasətçiləri isə özləri bu imperiyanın duasını oxumuşdular.

Qorbaçov yenidənqurmasına gəldikdə isə SSRİ siyasi büro üzvləri bu islahatla sosial-demokratiyanın iki istiqamətini-sosial-reformizmi və sosial-şovinizmi qoşaladılar. Bu rus siyasəti sosial-reformist kimi çox yarımçıq idi və ya bundan imtina etməyə hazırdırsa, sosial-şovinist kimi qan tökməkdən də çəkinən deyillər və bunu keçən tarixi dəlillər dəfələrlə sübuta yetirmişdir. Bir sözlə, yenidənqurma bir üzü sosial-reformizim, digər üzü isə sosial-şovinizm olan ikiüzlü bir maskadır, əsas məqsədi isə demokratiya yox, rus-SSRİ imperiyasını dağılmaqdan xilas etməkdən ibarət idi.

Başda M.Qorbaçov olmaqla SSRİ rəhbərliyi islahatların verə biləcəyi, xüsusi ilə milli respublikalarla bağlı əks-sədalardan sığortalanmaq üçün öz gələcək siyasi hərəkətləri əsasında əks-tədbirlər görməyə girişdilər. Tarixi dəlillərə görə Zaqafqaziyada bu əks-tədbir 1920-ci ildə bolşevik Rusiyası, daşnak ermənilər və Azərbaycan KP-nin təşkil etdiyi XX əsrin əvvəllərində sınaqdan çıxardıqları Qarabağ məsələsini ortaya atmaq oldu. Təbii ki, son məqsəd Zaqafqaziyanın rusların əlində saxlanılmasında marağı olan və imperiya siyasəti yürüdən Rusiya, əlavə torpaq əldə etmək istəyən ermənilər və Azərbaycan partokriyası köhnə xislətlərindən rus-erməni himayəsində qul olmaqlarından əl çəkmədilər, “mənə toxunma-qardaşım da sənə qurbandır” oyununa girdilər. Bir sözlə Qarabağ məsələsində bu üçlüyün “fəaliyyəti” Azərbaycan xalqına çox baha başa gəldi. Fikir versəniz Azərbaycan partokriyası burada ancaq öz şəxsi mənafeyi üçün Rus imperiyasına xidmət edən qul mövqeyindədirsə, ermənilər həmişə olduğu kimi türk dünyasına qarşı rusların daimi müttəfəqidir. Elə bunun nəticəsidir ki, son iki əsr çərçivəsində ruslara sığınan, rusa qulbeçəlik edən ermənilər Azərbaycan torpaqlarında özlərinə dövlət qurublar və dişləri qana batdığından iştahaları çoxalmış, iki dəniz arasına yiyələnmək fikrinə düşüblər və utanmadan, çəkinmədən bu əməllərindən əl çəkmək fikrində deyillər.

Bu məsələdə digər bir məqamı xatırladaq. Diqqət yetirsək ermənilərdən fərqli olaraq Azərbaycan kommunistlərinin bu prosesdə qazancı öz hakimiyyətini saxlamaq üçün istənilən vaxt rusların xidmətindən, o cümlədən rus ordusundan istifadə edə bilməsi olmuşdur. Bunun bariz nümunəsi 1990-cı ilin 19-20 yanvar faciəsidir. Həmin dövrdə Azərbaycan kommunistlərinin qarşidan gələn seçkilərdə hakimiyyətlərini saxlamaq xatirinə rus ordusu xidmətindən istifadəyə üstünlük verməsi oldu, şəxsi mənafeələrini dövlət, millət anlamından üstün tutmaları oldu, təkcə Bakıda deyil, bütün Şimali Azərbaycanda dəhşətli anlar yaşandı, rus-erməni qoşunları ölkəmizdə çox böyük soyqırımlar törətdilər.

İstər həmin dövrlərdə və istərsə də günümüzdə erməni-rus birliyinin siyasi tərəfini yaxşı anlayanlar olmuşdur. Bu insanların əlindən bir şey gəlməsə də bilirdilər ki, Rusiya üçün Azərbaycanda

milli hərəkatın mövcudluğu Zaqafqaziyanın, SSRİ-nin müsəlman və türk torpaqlarının itirilməsinin və Rusiyanın Şərqi siyasətindən imtina etməsinin başlanması demək idi. Suverenlik haqqında Qanunun qəbul etdirilməsi demokratik hərəkatın tezliklə milli azadlıq hərəkatına çevriləcəyindən xəbər verirdi. Bu hərəkata arxalanan qüvvənin keçiriləcək parlament seçkilərini udmasına heç bir şübhə yox idi. Bunun yekunu isə Azərbaycanın öz müstəqilliyini elan etməsi ilə sonlanacaqdı. Bu və digər səbəblərdən Rusiya Azərbaycan milli qüvvələrinə divan tutmaq, yaradılacaq parlamenti Moskvaya sadıq tərkibdə seçdirmək məqsədi ilə Zaqafqaziya miqyaslı əməliyyatlar hazırlığına girişdi. Ruslar həmin dövrlərdə demək olar ki, Belorusiya və Ukrayna istisna olmaqla bütün respublikalara, xüsusən Gürcüstan, Moldova, Qazaxıstan və ən çoxu isə Azərbaycana çox böyük zərbələr vurdu. Azərbaycanda baş verən şiddətdə isə milli düşmənimiz olan ermənilərin çox böyük təsiri oldu. Bunun üçün Azərbaycanda kriminogen fon yaradılması vacib idi. Adı bizdən, fəaliyyətləri bilmirəm kimlərdən olan Az. KP MK başda olmaqla müstəmləkə aparatı bütün bacarıq və fəaliyyətini bu istiqamətə yönəltdi. Təbii ki, köhnə tarixi təcrübəyə əsaslanan Azərbaycan partokratları yenə də Ermənistandan gələn xəbərlərdən bəhrələnmək üçün onların fəallığına şərait yaradıldı. Bu isə Bakıda insanları daha da coşdurdu, xüsusi xidmət işçilərinin fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratdı. Bu şəraiti üçlüyün yaratmasında əsas məqsəd, milli azadlıq hərəkatını elə bir şəkildə inkişaf etdirilməsinə nail olmaq istəyirdilər ki, mahiyyətcə demokratik təşkilat olan AXC hadisələrdən geridə və ya kənarında qalsın. Onlar istədiklərinə nail oldular və həmin vaxtdan hərəkatı Az.KP MK başda olmaqla müstəmləkə aparatı-yəni Rusiya idarə etməyə başladı. Beləliklə, XX əsrin əvvəllərində olduğu kimi, Ermənistanla sərhəddə, Qarabağdakı qarşıdurmalar və Azərbaycandakı kommunistlər öndə olmaqla müstəmləkə aparatının alçaq fəaliyyəti XI Ordunun Azərbaycan xalqına divan tutması üçün zəmin yaratdı və sonda M.Qorbaçovun 15 yanvar fərmanına, 20 yanvar qırğınına bais oldular. 15 yanvar fərmanından sonra Ə.Vəzirovun istefa vermək istəyini birmənalı qarşılayan siyasilər və ziyalılar az oldu. O, çox böyük kütlük nü-

mayiş elətdirdi, tarixi qula, satqına, vətən xaininə çevrildi. Əslində o, 15 yanvar fərmanının verilməsi ilə, Moskvanın onun qarşısında qoyduğu vəzifəni yerinə yetirmişdi. O, Moskvaya ancaq ona görə lazım idi ki, töküləcək qanların günahları onun üzərinə tökülsün və onun yerinə gələcək növbəti birinci katib Rusiyanın onun qarşısında qoyacağı vəzifəni sorgu-sualsız yerinə yetirsin. Moskva burada da istəyinə nail oldu və növbəti birinci katib A. Mütəllibov da millətini, ölkəsini deyil, Moskvanı müdafiə etdi, axıdılan qanlara biganə oldu.

15 yanvar 1990-cı il Moskva fərmanı çox qəddar oldu, əslində bütün Azərbaycanı məhv etməyi nəzərdə tuturdu.

Bu fərman Naxçıvanı həm ermənilər, həm də hərbiçilər vasitəsi ilə Azərbaycandan ayırmaq, bu bölgə üçün ən mühüm yer olan Mıqrı bölgəsində deyil, SSRİ dövlət sərhəddi boyunca yerləşdiyi üçün Zəngilanda fəvqəladə vəziyyət rejimi yaradılırdı ki, bununla da Naxçıvan tam ermənilərin əlinə keçirdi.

Başqa bir məqam isə Az.SSR ərazisində SSRİ Dövlət sərhəddi boyunca fəvqəladə vəziyyət elan etməklə, kütləvi qırğın zamanı hər iki Azərbaycanın və qardaş türk xalqının birliyinin qarşısı alınır və Azərbaycan hər şeydən təcrid olunurdu.

Daha sonra DQMV, Az. SSRİ-in ona bitişik bölgələrində fəvqəladə vəziyyət tətbiq etməklə, Az.KP MK-i başda olmaqla müstəmləkə aparatının Ermənistandakı əməkdaşları ilə birlikdə çoxlu azərbaycanlı “bolşevik” kimi cəlb edərək bildikləri bir yerdə bu cavanların qanı ilə Azərbaycanın bel sütununu qırmaq. Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan etmək isə burada olan millətçiləri siyasətçiləri, onların rəhbərlərini məhv etmək demək idi və elə də etdilər.

Təbii ki, Gəncədə, yaxud digər bölgələrdə fəvqəladə vəziyyət yaratmaq, hərbi-müstəmləkə işini möhkəmlətməyə yönəlmişdi.

Bütün deyilənlərə ümumilikdə baxıldıqda görünür ki, bu cinayətlərin hamısı Azərbaycanın müstəqilliyinə imkan verməmək və bütün Zaqafqazıyanı Rusiyadan ayrılmağa yol verməmək.

İstər 1918-ci il mart qırğını, istər 1920-ci il aprel qırğını və istərsə də 1990-cı il 19-20 yanvar qırğını Azərbaycanın milli-

demokratik hərəkatı və milli qüvvələri təşkil edir ki, hər üç halda, bunu genosid səviyyəsində erməni-rus birliyi həyata keçirmişdir.

Deyilən hər üç halda cinayətin təşkilatçısı başda imperiya siya-səti yürüdən kommunist Rusiyası olmaqla Ermənistan millətçiləri, daha doğrusu daşnakçıları və Azərbaycan kommunistlərindən təşkil olunmuş millət xainləridir.

Üç cinayətin üçünü də ermənilərin azərbaycanlılara divan tut-masına imkan yaradan Qırmızı Rus Ordusu həyata keçirmişdir. 1920-ci il Aprel və 1990-ci yanvar faciələrinin törədilməsində eyni üsullarla zəmin yaratmağa nail olmuşlar.

Ruslar Azərbaycanı Ermənistanla müharibə həddinə gətirib çıxarmışlar, Qarabağda toqquşmalar yaratmışlar, Bakıda fitnəkarlıq törətməklə şəhəri iflic vəziyyətinə gətirmişlər, həm 1918-ci il mart, həm də 1990-ci il yanvar faciələri törədilərkən eyni təbliğat üsulla-rından istifadə edilmişdir, Azərbaycan milli qüvvələrinin simasında “vəhşi azərbaycanlı obrazı yaradılmışdır, Bakını müsəlman və qeyri-müsəlman hissələrə bölüb, yıxmaq üçün edilən hər iki cəhdi Şaumyanın Leninə məktubu və M.Qarbaçovun Bakı hadisələrinin şərhı bir-biri ilə o qədər eynilik təşkil edir ki,hətta bunları bir-birindən səhv salmaq mümkündür.

1990-cı il 19-20 yanvar faciəsinin ayrı-ayrı detallarına məxsusi diqqət yetirdikdə isə az qalır ki, insanın damarında qan da donsun. Axı, bu insanların heç bir günahı yox idi, dövlətə qarsı silah qaldır-mamışdı, Azərbaycanın istilasının bir neçə əsrlik dövründə erməni-lər kimi Rusiyaya yük olmamışdı, əksinə istər Çar rusiyası dövrün-də və istərsə də bolşevik Rusiyası dövründə öz nefti və digər məhsulları ilə, bəlkədə imperiyaya ən çox xeyir verən bir ölkə, bir millət olmuşdur. Amma bütün bu yaxşılıqların əvəzində, SSRİ üzrə dostluq və beynəlmiləçilikdə bərabəri olmayan, suverən Azərbay-canın paytaxtı Bakı şəhərinə 19-20 yanvar 1990-cı il tarixində qeyri-qanuni qoşun yeridilmiş və beynəlxalq normalara zidd olaraq qəsdən, kütləvi və amansız qırğın təşkil olunmuşdur. Deyilən faciə Az.SSR-nin təhlükəsizliyini təmin etməyi öz üzərinə götürmüş SSRİ-nin, onun siyasi-hərbi rəhbərliyinin birbaşa qərəzli planları ilə törədilmişdir. Faciə əvvəlcədən məxfi şəkildə planlaşdırılmış

işğalın həyata keçirilməsinin bir çox mərhələlərinin artıq üstü açılmışdır. Hətta bu planın müəyyən mərhələləri də olmuşdur. 1989-cu ilin 28-29 dekabr tarixində Azərbaycanın Cəlilabad adlanan bölgəsində qarışıqlıqlar həyata keçirildi və sonda mitinqə toplanmış insanların 152 nəfəri yaralandı, bir nəfər isə xəstəxanada dünyasını dəyişdi. Bu hadisədən çox keçməmiş 6 yanvar 1990-cı il tarixində Azərbaycan Xalq Cəbhəsinə qarşı hazırlanmış sui-qəsd baş tutmasa da, onun daxilində təşkil edilən parçalanma baş tutdu. Əlbətdə Moskvanın Bakıdakı KQB əməkdaşlarının səyi ilə, o zamanlar hətta siyasi dünya görüşü olmayan, lakin vətənpərvər olan əhalini hərə-kətə gətirmək üçün, çılgınlığa yönəltmək üçün informasiya vasitələrinə səlahiyyətlər verilmişdi. Ermənistan, DQMV-də isə çovqunluğu hər dəqiqə dəstəkləyir və Moskva özünü elə aparırdı ki, guya dünyada rusdan başqa demokratik cəmiyyət yoxdur. Bununla yanaşı DQMQ-nin 1990-cı il üçün inkişaf planlarını Ermənistan SSR-nin planları tərkibinə qatmışdır, Az.SSR-in siyasi-iqtisadi, beynəlxalq hüquqlarını tapdalamışdılar və ruslar yenə də bu haqsızlığa biganəlik göstərirdi, susurdu. Əslində isə bu biabırçılıqlar Moskvanın əvvəlcədən tərtib etdiyi planlarının tərkib hissəsi idi. Lakin, bəzi başa bələləri çıxmaq şərti ilə insanların Moskvanın bu planından xəbəri yox idi. Azərbaycanın daxili işlərinə qarışan Ermənistan SSR Ali Sovetinin 9 yanvar 1990-cı il tarixli qərarına Azərbaycan əhalisi dözmədiyi halda, meydanlara çıxaraq etiraz etdikləri halda, Moskva aranı daha da qızışdırmaq üçün qəsdən laqeyd münasibətdə idi və guya bu prosesdən heç xəbəri də yoxdur. Verilən xəbərlər isə Azərbaycanın əleyinə idi, qərəzli idi. Bu azmış kimi, üstəlik ermənlər Az. SSR Ali sovetinin 4 dekabr 1989-cu il tarixli qanuni qərarını ləvğ etdilər. Söylənilənlər Azərbaycanda insanların hiddətinin artmasını daha da artırdı. Elə bu ərafədə Azərbaycanı saymayan Ermənistan İrəvandan Xankəndinə gətirilən rus minamyotlarını, partladıcı qurğuları, avtomat silahları və ən nəhayət Xanlar və Şaumyan bölgələrində oyunlardan çıxan nömrəsiz Vertalyotlar, İliç bölgəsinin Kərki kəndində yandırılmış azərbaycanlı evini eşidən, bilən və görənlərin coşqunluğu ən yüksək mərhələyə qədər qalxdı. Mərkəz çalışırdı ki, Bakıda gedən dinc nümayişlər qarşı-

şıqlığa, qarşিদurmaya, insan tələfatına çevrilsin. Xalq Cəbhəsinin insanları bunun qarşısını almaq istəsə də, ruslar, onların agentləri Bakıda bir neçə erməni evlərinə hücumla keçməyə 13 yanvar 1990-cı ildə nail oldu. Bunların sırasında olmasa da rusların əvvəlcədən təşkil etdikləri plana uyğun olaraq Bakıda 11 min 500 nəfərlik 13,14,15 yanvar 1990-cı il tarixlərində isə Moskvanın tapşırığı ilə yerli milis işçilərinə qayda-qanun yaratmaqda qəsdən yardım edilmədi. Hazırda bu barədə rəsmi sənədlərin olması da təsdiqlənib. Əslində bu əməliyyat AXC-ni sıradan çıxarmaq, Ə.Vəzirovun hakimiyyətini isə möhkəmlətməyə xidmət edirdi.

Bu günlərdən sonra mərkəzi mətbuat tam mənası ilə Azərbaycan əleyhinə təbliğatını daha da şiddətləndirdi. Bundan bəhrələnən Fransa, İngiltərə, Amerika, Kanada və digər ölkələrdə olan erməni diasporası hərəkətə keçdi, Sovetlərdən haqsız tələblər istədi. SSRİ-nin planı ilə ermənilər Sumqayıtda törətdikləri cinayətləri Azərbaycanın ayağına yazdı və bütün dünyanı böyük afiristliklə altdatdı. Azərbaycanlıları vəhşi, əsl vəhşi erməniləri isə əzabkeş, türk-islam, Azərbaycan əsarətində inləyən bir “xalq” kimi qələmə verdilər.

Ermənilər elə vəziyyət yaratmışdılar ki, sərhəd boyu 17 min hektar torpaqdan Azərbaycan istifadə edə bilmirdi. Bu məcburiyyət müqabilində qalan azərbaycanlılar iki Almaniya, Moldova və Ruminiya təcrübəsindən bəhrələnərək sərhəddəki tikanlı məftiləri sökməyə başladılar. Moskva isə bütün dünyaya bu insanları narkoman aludəçisi kimi təqdim etdi.

Görün Moskva hansı hiylələrə əl atır, ermənilərin tərəfini saxlayır, “öz insaları” arasında fərq qoyur, bütün dünyanı necə aldadırdı. Mərkəzdə çıxan “Krasnaya Zvezda” qəzeti özünün 16 yanvar tarixli sayını iki formada çap etdi. Qəzetin Azərbaycanda paylanan sayı bir məzmununda, SSRİ-nin digər respublikalarında paylanan nüsxələri isə Azərbaycanın əksinə yönəlmiş materiallarla çap edilmişdi.

Buna əsaslanan dünya mətbuatı, xüsusən “Bi-Bi-Si”-dən, “Nyu-York Tayms” dan “Seçmələr” göstərməklə, “Böyük Ermənistan” planını “Böyük Azərbaycan” planı ilə əvəz etdilər, “İslam Azərbaycanı” yaratmağımızı bizlərə yalandan sırıdılar.

Moskva Azərbaycanı biryolluq məhv etmək üçün minbir oyundan çıxır və 16 yanvar 1990-cı ildə DQMV-də və bir sıra sərhəd bölgələrdə fəvqəladə vəziyyət elan etsə də, erməni cəlladlarına qarşı heç bir tədbir görmür, onları cəzalandırmırdı, ikiüzlü siyasət yürüdü. Moskvanın Azərbaycana qarşı gördüyü qeyri insani əməlləri onları sakitləşdirmirdi. İntiqamı daha şiddətli etmək üçün mərkəz bir neçə əsr Osmanlı Türkiyəsinə və Azərbaycana qarşı işlətdiyi üsula yenidən əl atdı. Bunun üçün Azərbaycanın haqlı harayına əhəmiyyət verməyən Rusiya, Krasnodardan, Rostovdan və ümumiyyətlə Şimali Qafqazdan antiazərbaycan ruhlu erməniləri toplayaraq, onlara xüsusi təlim keçdi və böyük miqyaslı ölümə belə hazır olan erməni ordusu yaratdı, rəhbərliyi isə öz millətinə, ruslara həvalə etdi.

Kimin-kim olduğunu yaxşı bilən Rusiya onsuz da tarixən azərbaycanlı əhalini tam olaraq məhv etmək üçün onun torpaqlarını Dağıstana, Gürcüstana, İrana vermiş, erməni respublikası yaratmış, Turanı parça-parça etmiş və ən nəhayət Azərbaycanı türksüz bir diyara çevirmək məqsədi ilə bu insanları üçlüyün vasitəsi ilə elə yaşadığı evində güllələmiş, Sibirə, Qazaxstana sürgün etmiş və bu torpaqlara rusları, ukraynalıları, yəhudiləri, almanları və əsasən də erməniləri yerləşdirmişdir, elə bir vəziyyət yaratmışdır ki, hətta 1950-ci illərin əvvəllərində Bakıda azərbaycanlıların miqdarı 42 faizə enmişdi.

Bütün bunlar ruslara azlıq edirmiş kimi, ancaq Krasnodar vilayətində yaşayan 200 mindən artıq erməni sıralarından, buraya yeni gəlmiş 19 min erməni qaçqınından və burada antiazərbaycan mühiti yaratmış cinayətkar ermənilərdən “kөнüllü” batalyonlar düzəldərək Azərbaycana göndərdi. Bu münasibətlə 28 yanvar 1990-cı il tarixli sayında “Komsomolskaya pravda” qəzeti yazır ki, orta hesabla hər sutkada 200 cinayət törədən “Kubanda bu günlər (yəni cinayətkar ermənilərin əsgər kimi Bakıya göndərildikdən sonra) heç bir ciddi cinayətlər törədilməmişdir”.

Ruslar Bakıda törədəcəkləri cinayətin böyüklüyünü əvvəlcədən planlaşdırdığına görə, Bakıda məskunlaşmış, işləyən hərbiçilərin ailələrinin köçürülməsini də həyata keçirdi. Bakıda isə insanlar təəcüb-lənirdilər. Çünki bu insanlara heç kim güldən ağır bir söz demirdi,

həm də onlar Bakıda asayişin keşiyində durmalı olduqları halda, onların ailələrinin köçürülməsini insanlar o qədər də dərk də bilmirdilər.

Bunun mahiyyəti isə, mövzu ilə əlaqədar Bakı şəhər İcraiyyə Komitəsi sədrinin müavini Şerbakov Bakı faciəsindən sonra yerli radio ilə çıxışında hər tərəfli söhbət açmışdır. Həmçinin Az. SSR Ali Sovetinin deputatı, ehtiyatda olan kontradmiral V.V.Tolqaçov çaxnaşmanın hərbiçilər tərəfindən törədildiyini yazılı olaraq etiraf edir. Bu zaman 20 yanvar qırğının aparılmasında və ondan sonrakı dövürdə səhiyyə təşkilatlarına, inzibati və dövlət idarələrindən necə istifadə və s. etmək yolları da hərbiçilərin nəzarətində olmuşdur.

Azərbaycanda erməni-rus təcavüzünə, torpaq işğalına, ayrı-ayrı bölgələrdə dinc əhalinin öldürülməsinə qarşı keçirilən mitinqlərin əsl mahiyyətini pərdələmək üçün, Rusiya özünə bəraət qazanmaq üçün 19 yanvar 1990-cı ildə Moskvada Ümumittifaq fəhlə sinfi nümayəndələrinin müşavirəsini keçirdi, Moskvanın günahlandırılmasının düzgün olmadığını və Azərbaycanın SSRİ-dən ayrılmağa doğru apararı qüvvələr günahlandırıldı.

20 yanvar 1990-cı il qırğını qısa müddətdə başa vurmaq niyyəti ilə Moskva 11,5 minlik daxili qoşunlara 20 minlik adi ordu hissələrini, Xəzər hərbi dəniz donanması, aviasiya və digər hərbi qüvvələrlə yanaşı Şimali Qafqazdan gətirilmiş cinayətkar erməniləri də bu işə cəlb etmişdir.

Canlı şahidlərin xatirindədirsə 13 yanvar və 20 yanvar 1990-cı il tarixləri şənbə günlərinə düşürdü, 13 yanvarda rusların təşkili və hərbi təhrikləri ilə ermənilərin müəyyən qismi evlərdən çıxarıldı, 20 yanvarda isə bu bəhanə ilə azərbaycanlılara divan tutuldu. “Maraqlı” məqamlardan biri də budur ki, hər iki şənbə günlərinə mitinq keçirmək nəzərdə tutulurdu. Qırğını planlaşdıran Moskva hərbiçiləri hər iki tarixdə qeyri-adi təcavüzkar hərəkətləri ilə Azərbaycan xalqının yaddaşında qaldı.

20 yanvar 1990-cı ildə milli hərəkətin başçıları, ziyalılar televiziya ilə çıxış edib xalqı sakitləşməyə çağırış etmək istəyirdilər. Sakitlik olan yerdə, mitinq olmayan yerdə isə, insanı evində öldürmək çətin olduğundan, ruslar burada da naqisliyə əl atdılar. Günahsız xalqı qırmaq üçün başımıza minlərlə oyun açmış ruslar əməliyyatı

əvvəlcədən planlaşdırdıqları kimi 20 yanvar saat bir tamada deyil, ondan bir neçə saat öncə-19 yanvar 1990-cı ildə başlamağa üstünlük verdilər. Bunun üçün rusun əks kəşfiyyatı adi vətəndaş libası geyərək, özlərini cəbhəçi kimi qələmə verərək telestudiyaya daxil olmuş, televiziya işçilərini mitinqə yola salmış, növbətçiləri televiziyanı uzaqlaşdırmış, televiziyanın enerji blokunu partlatmış və mitinqin keçirilməsinə nail olmaqla bütün dünyanı aldaraq 20 yanvar qırğını törətmüşlər. Deyilənlərlə yanaşı insan ölümünü çoxaltmaq, kütləviləşdirmək üçün, fəvqəladə vəziyyətin elan olunmasının qanuni əsası olan SSRİ Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin 14-cü bəndini pozmuşdur. SSRİ-nin bu qanununa əsasən fəvqəladə vəziyyət hökmən respublikanın Ali Soveti Rəyasət heyyyəti ilə birgə baxıldıqdan sonra elan edilə bilərdi. Hansıki bu barədə Azərbaycan SSR Ali Sovet Rəyasət heyyyətinin razılığı alınmamış, heç kimə-heç bir xəbərdarlıq edilməmiş və yalnız hərbi müdaxilə silahlı qırğın həyata keçirildikdən sonra, rus öz adlarından fəvqəladə vəziyyətin elanını bildirmişdir. Elə bu səbəbdən də Az. SSR Ali Soveti Rəyasət heyyyətinin sədri E.M.Qafarova yanvarın 20-də qırğından sonra radio ilə çıxışında Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət elan edilməsinə dair heç bir qərar qəbul etmədiklərini söyləmiş, hərbi müdaxiləyə, çoxsaylı insan qırğına qarşı öz qəti etirazını elan etmiş və SSRİ rəhbərliyinin bu müdaxilə ilə Azərbaycanın suveren hüquqlarının kobud surətdə pozulduğunu, beynəlxalq hüquqa da əhəmiyyət verilmədiyini bütün dünyaya əyan etmişdir.

Təbii ki, qırğını törətdikdən sonra fəvqəladə vəziyyətin elan edilməsi, rus təcrübəsində bir neçə dəfə təkrarlanmış qanun pozuntusudur. SSRİ Konstitusiyasının, Az. SSR hüquqlarını kobud surətdə pozmaqla, işğal faktorunu yenidən həyata keçirmiş Rusiya qəflətən törətdiyi kütləvi qırğın onun sınıanılmış üsullarındandır. Burada mənim xatirimə atamın dostlarından birinə İkinci Dünya müharibəsi hadisələrindən birini çox məxfi olaraq söylədiyi yadıma düşdü. Hamının bildiyi kimi bu müharibədə Ukraina Rusiyanın yanında olmaq istəmirdi, müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərmək istəyirdi. Ukraina əhalisində almanlara qarşı nifrət yaratmaq məqsədi ilə Moskva alman dilini azdan-çoxdan bilən zabitlərin başçılığı

ilə bir, bizdə olduğu kimi hərbi qüvvə cəmləyir. Sözarası onu da qeyd edim ki, almanlar Ukrainanın işğal etdiyi torpaqlarında heç kimə, heç bir dövlət strukturuna toxunmamış, onlar necə işləyib, necə yaşayırdılarsa ona müdaxilə etməmişlər, ancaq silahlı hücumla məruz qaldıqda silaha əl atmışlar. Bunu Rusiyanın xeyrinə həll etmək üçün əvvəldə dediyimiz hərbiçilərə Alman hərbiçi paltarı geydirir, onların silahı ilə silahlandırır və yaxşı kolxoz təsərrüfatı olan bir Ukraina kəndini qəflətən mühasirəyə alır, kişi, qadın, qoca, uşaq demədən hər kəsi güllələyir və bütün kəndi yandıraraq kül edirlər. Bu qırğından xəbəri olub, görüb sağ qalanlar hadisədən sonra almanlara qarşı nifrət bəsləyirlər və hadisənin fotoları mərkəzi mətbuatda çap edilir və ruslar bu “tilsimi” öz xeyrlərinə həll edirlər.

20 yanvar 1990-cı il qırğınında da ruslar öz əsgər və zabitlərini spirtli içkilərlə tam doyurmuş, onlara antiəzərbaycan “dərsi” keçirilmiş, Əfqanıstanda rus əsgərlərini məhv edən “düşmanlarla” azərbaycanlıların eyni millət olduqları barədə geniş təbliğat işi aparılmışdır. Odur ki, 20 yanvar qırğını tərədən rus əsgərləri hər kəsi öldürməklə, rus əsgərləri “Turok, vot tebe bunt”. “Vot vam Afqanıstan”, “Vot tebe düşman” sözlətini hirsə söyləmişlər. Bakının ilk hərbi komendantı Dubinyak müsahibə verərək 13 yanvar 1990-cı il hadisəsində öldürülən ermənilərin sayını qəsdən çoxaldaraq 1004 nəfər olduğunu söyləmişdir. Əslində isə bunların sayı bir neçə nəfər olmaqla özlərinin təşkilatçılığı ilə həyata keçirilmişdir. 20 yanvar 1990-cı il soyqırımını başlayan rus-erməni cütlüyü bəlkədə faşistlərlə müharibədə heç belə bir hər tərəfli düşünülmüş və dəqiqliklə təşkil edilmiş əməliyyat həyata keçirməmişdir. Axı 20 yanvar 1990-cı ildə Azərbaycan SSRİ-nin tərkib hissəsi idi, azərbaycanlılar isə SSRİ vətəndaşı hesab olunurdu. Məgər dövlət öz vətəndaşına qarşı bu qədər məkrli olar? İnsan olan, dövlət olan hər iki kəslər günahı olmayan, əlində silahı olmayan vətəndaşlarına silah qaldırar?

Rus-erməni, xristian etibarsızlığı bu hadisədə də, bir daha öz daxili xislətlərini dünya tarixinə yazmış oldular. Onların çox ciddi silahlanmış müxtəlif növ qoşunları qırğına qəsdən gecəyarısı başlamış, qırğınların törədiləcək coğrafiyasında işıqlar söndürülmüş, heç bir məlumatlandırma olmamışdır. Onlar hətta müharibə aparılarkən dün-

ya təcrübəsində olan humanitar qaydaların əksinə olaraq heç bir dö-yüş əməliyyatı işarəsi vermədən gətirdikləri projektorları işə salaraq küçə və həyətləri işıqlandırmış, gözə görünən hər kəsi atəşə tutmuş-lar, yandırıcı silahlarla qarşılıqlı çıxan ev, idarə, müəssisələr odlan-mış, köməyə gələn yanğınsöndürənləri yaxına buraxmamış, yan-ğınsöndürən maşınları və onları idarə edən insanları atəşə tutaraq məhv etmişlər. İnsanlara, şəhərə, qarşılıqlı çıxan hər kəsə və hər şeyə amansızcasına edilmiş gülləboran bütün şəhəri viran qoymuş-dur. İnsanlar tank altında qalaraq tanınmaz hala düşmüş, ölənlərin əksəriyyətinin baş və döş nahiyəsindən vurulması, kömək istəyən bir çox yaralıların da süngü ilə öldürülməsi, hündür binaların pəncə-rələri, balkonları atəşə tutulmuş, oradan baş verənləri izləmək istə-yən öldürülmüş, yaxud yandırılmışdır. Moskvanın siyasi və hərbi qüvvələri 13 yanvar 1990-cı il hadisələrini özləri törətdikləri halda, qoşunlara bunun hayıfını azərbaycanlılardan çıxmaq tapşırığı ver-mişlər. Qoşunun da əksəriyyəti erməni olduğu üçün, Bakı insanını erməni sayaq öldürmüş, gözünü oymuş, başını, qol-qıçını kəsmiş, meyitləri yandırmış, kanala atmışlar.

Hər tərəfdən şəhərə yeridilmiş tanklar atəş açmaqla paralel, yo-lun kənarında, dayanacaqlarda saxlanılmış avtomaşınların üzərinə çıxaraq əzmiş, bu top mərmilərindən hətta gəmilər zərər görmüş, “Sovet Qazağıstanı” gəmisində böyük deşik açılmışdır. Onların bir hədəfi də AXC ilə əlaqəli gözə görünən hər şeyi məhv etmək ol-muşdur. Balkonunda AXC-nin bayrağı olan evlər ağır texnikadan atəşə tutulmuş, sinəsində AXC-nin nişanı olan insanlar cərgəyə dü-zənlənərək güllələnmişlər. Bununla yanaşı rus-erməni qoşunları uşaqlara, qadınlara, qocalara, hətta şikəst insanlara aman verməmiş, məhv etmişlər.

Bu vicdansızların təcili yardım maşınına atəş açması, maşınla birlikdə həkim heyyyətini məhv etməklə yaralılara köməyə buraxıl-maması, heç bir ehtiyac olmadan istənilən bir obyektin məhv edil-məsi, küçələrdən cəsədlərlə yanaşı, qol, qıç, əl, çənə, göz və bu ki-mi insan parçalarının tapılması bu amansızlığın əvvəlcədən planlaş-dırıldığı bir daha əyani təzahürüdür. Qanıçən rus-erməni qoşunu beynəlxalq aləmdə qadağan olunmuş partlayan 5,45 mm-lik əyri

mərkəzli güllələrdən istifadə etmişdir. Bu güllələrin əmələ gətirdiyi yaralar çox böyük olur, zədə şoku yaradır, bədəndə hərəkət edir, sağlması çətin olur, üfunət yaradır. Qəddar rus və ermənilər bütün bunların izini itirmək üçün, hadisə yerlərini çəkmək istəyən insanları da atəşə tutmuş, fotoapartları, videokameraları əllərindən alınaraq sındırılmış, özləri isə məhv edilmişdir.

Günümüzdə hər şeyin üstü açılmış, bilinməyənlər bilinmiş və məlum olmuşdur ki, Bakıya intiqamçı rus-erməni qoşununun yeridilməsi nəticəsində minlərlə adam öldürülmüş, itgin düşmüş və yaralanmışdır. Bu insanlardan ancaq Bakı şəhərində ölənlərin 171 nəfəri müəyyən edilmiş, 800-dən çoxunun yaralanması aydınlaşmış, 400 nəfərdən çoxunun itkin düşməsi qeydə alınmışdır. Deyilənə görə Bakı insanından bir qismi gəmilərə doldurularaq dənizin dərinliklərində gizlədilmişdir. İtkin düşənlərin bəzilərinin bədən parçaları yaxın qohumları tərəfindən tanınmışdır.

Yalan-doğru alınan məlumatlara görə rus-erməni hərbiçilərindən 26 nəfəri ölmüşdür və necə ölmüşdür, kim öldürmüşdür bildirilmir. Amma, bununla yanaşı əsgərlərin öz aralarında atışmaların olduğu barədə insanların şahid kimi məlumatları da mövcuddur. Onlardan 6 nəfər hərbiçinin bir-birini atəşə tutması barədə və hərbiçilərin içərisində ermənilərin üstünlük təşkil etməsini göstərən rəsmi sənədlər də mövcuddur. Ölən əsgərin birinin cibində, digərinin isə torbasında ehtiyatsızlıq üzündən qumbara partlamışdır. Digər bir əsgərin əlində açılan təsadüfi güllə onun özünü məhv etmişdir. Başqa bir məlumata görə isə Salyan kazarmasında naməlum səbəbdən əsgərlər əmrə güllələnmişdir. Bu döyüşlərdə bir çox qeyri-adi amansızlıqların izi Salyan kazarmasına aparıb çıxarsa da, hərbiçilər bu amansızlığı ört-bastır etməyi bacarmışlar. 20 yanvar 1990-cı il Azərbaycan xalqının-tarixində faciəli günlərdən biri olaraq ölənlərin sayı 171 nəfər göstərilə də, bəzi mənbələrdə bu rəqəm 2 dəfədən də çoxdur. Bunların sırasında 9 nəfəri 18 yaşına çatmayanlar, 5 nəfəri 16 yaşına çatmayanlar, 8 nəfəri qadınlar, 6 nəfəri isə 60 yaşından yuxarı olan yaşlı insanlardır. Göründüyü kimi, bu insanlar Rus imperiyasına qarşı vuruşa yararsız insanlardır, qocalardır, uşaqlardır, qadınlardır. Bu ölənlərin sırasında 5 nəfər rus, 3 nəfər

yəhudi, 2 nəfər tatar və 1 nəfər ləzgi (uqrofin) millətini təmsil edən Azərbaycan vətəndaşları da vardır. Bilindiyi kimi Azərbaycan xalqı talerant xalqdır və bir çox millət nümayəndələri ancaq özləri üçün Azərbaycanda rahatlıq tapmışlar. Amma bu talerantlıqdan bizim başımız erməni haylarına görə çox ağırlar çəkmiş və hesab edirəm ki, proses hələ uzun müddət davam edəcəkdir.

20 yanvar 1990-cı il qətlamında öldürülənlərin 37 faizi baş, 43 faizi döş, 20 faizi isə qarın nahiyəsindən aldığı güllə yaralarından dünyasını dəyişmişdir. Yaralananların bir xeylisinə rus-erməni hərbiçiləri tərəfindən təcili yardım göstərmək imkanının verilməməsi olmuşdur və onlar əsasən qanitirmədən ölmüşlər. 20 yanvar 1990-cı il Bakı qırğınlarında ölənlər bir çox insanlar bölgələrə, Abşeronun kəndlərinə aparılaraq, əzizlərinin yanında dəfn edilmişlər. Digər bir məqam isə yüngül yaralıların da qeydə alınmamasıdır. Odur ki, göstərilən rəqəm, yalnız şəhidlər xiyabanında dəfn olunanlardır. Təəssüf hissi ilə qeyd edilməlidir ki, hadisədən 28 il ötməsinə baxmayaraq bu dəqiqələmələr hələ də yada düşür.

Acınacaqlı dəlillərdən biri də, bu şəhidlərin içərisində 13 yaşlı tamam olmamış Məmmədova Larisa Fərman qızı, 9 uşaq atası olan və dörd dəfə atəş açmaqla öldürülmüş Cavanşirov İlkin Zülqədər oğlu, süngü ilə öldürülmüş gözləri kor olan Efimiçev Boris Vasilyeviç, 76 yaşlı ötmüş Babayeva Sürəyya Lətif qızı və digərləri də vardır.

Qədim Türk-Turan torpaqlarına sahib çıxmış ruslar (ruslar indi Rusiya adlanan torpaqlara gələndə və özlərinə ilk olaraq dövlət quranda, onun paytaxtı Ladoqa adlı bir məkan olmuşdur) 20 yanvar 1990-cı il qırğınının dəhşətlərini, onların hərbiçiləri və mərkəzi mətbuat orqanları qeyd olunan amansızlıqları təsadüf və qarışıqlıqlarla əlaqələndirməyə çalışmışlar, hansı ki, belə bəhanələrin heç bir əsası yoxdur. Birincisi SSRİ vətəndaşlarının hamısına yaxşı məlumdur ki, SSRİ hərbiçiləri hər hansı bir ölkəyə təcavüz edərkən, əgər amansızlıq əmri almayıblarsa, onlar özlərini nisbətən “yaxşı” aparırlar, səhvlərə yol verməməyə çalışırlar və adi qaydada verilmiş əmri yerinə yetiririlər. Bakıda baş vermiş ayrı-ayrı cinayətlərin təhlili isə amansızlığa dair xüsusi göstərişin verildiyini dəlillərlə sübut edir. Buna əyani misal, yaralanmış 16 yaşlı V.L.Bes-

antina təcili yardım maşınında aparılarkən təkrarən güllənlənmədən dünyasını dəyişmişdir. Başqa bir misal-19 yanvar 1990-cı ildə Tbilisi prospektində hərbiçilər tankı Zaporjets maşınının üstünə sürüb onu tankın tırtırları altına salmışlar və əzmişlər. Çıxıb qaçmağa imkan tapmış 13 yaşlı İbrahimov İlqar Rəşid oğlu güllə ilə arxadan ürəyindən vurulmuşdur. Heç bir xəbərdarlıq olmadan atəşə tutulmuş Y.M. Meyereviç və E.Q. Mirzəyev hər biri müvafiq olaraq 15 və 18 güllədən, 3 uşaq atası Rüstəmov Rövşən Məmməd oğlu 32 güllədən, 2 sayılı Texniki peşə məktəbinin şagirdi 17 yaşlı A.A. Nişşenko isə süngü yarasından canını tapşırılmışdır. Respublika Dövlət Təchizat Komitəsinin binası səkkizinci mərtəbədən 17-ci mərtəbəyə qədər uzunmüddətli atəşə tutulmuş, otaqlarda yüzlərlə güllə izi qalmışdır. Belə dəlillər həddindən ziyadədir. Əgər bu vəhşilikləri gözləri ilə görmüş insanları, yaralananları danışdırası olsa, həmin insanların sayı qədər kitablar yazmaq mümkündür.

SSRİ-nin Azərbaycanda planauyğun törətdiyi qırğının sonrakı günləri olan 21,22,23 yanvar 1990-cı il tarixlərində öldürmə və yandırma halları azalmış, erməni-rus cəlladları tərəfindən bəzi meyitlər və insan parçaları yığışdırılmış, əzilmiş maşınların yerləri dəyişdirilmiş, hərbiçi reportyorlar özləri üçün sərfəli vəziyyətlər yaradıb onları videolentlərə köçürmüşlər. Bununla yanaşı onlar Bakının bir çox nəzərə çarpan yerlərində rus dilində yazılmış “İş-gəlçilər rədd olun!”, “Qarbaçov cəlladdir”, “Rədd olsun Sov. İKP” kimi yazılar da yığışdırılmışdır. Bu hərbiçilər “azərbaycanlı” müqəvvası düzəldib, onun şəklini Bakının bir neçə yerində müxtəlif vəziyyətlərdə lentə almışdılar. Bir müddət keçməmiş bu qəddarlarla ölənlərin sayı barədə danışdıqlar aparılmışdır. Onlarsa suala-sualla cavab vermişlər: “düzəltdiyimiz müqəvvaları da hesaba alırsınız?” –demişlər. Bu isə o deməkdir ki, müqəvvaları düzəltməkdə və şəklini çəkməkdə məqsədləri öldürdüklərinin sayını həmin şəkli göstərməklə azaltmaq olmuşdur. Onların başqa bir yalanı isə, meyitlərin üzərinə, yanına, yaxınına öz silahlarını qoymaqla şəkil çəkmiş və guya hərbiçilərə qarşı azərbaycanlılar silah işlədirdilər obrazı yaratmağa çalışmışlar. Utanmaz-utanmaz həmin şəkilləri rus-erməni zabitləri sərgi düzəltməklə, orada nümayiş etdirmək fikrinə də düş-

dülər. Rus-erməni hərbi qüvvələri törətdikləri qırğın nəticəsində əmələ gəlmiş görüntülərin izlərini itirənə qədər hadisə baş vermiş dəhşətli səhnələr ətrafına nə deputatları, nə jurnalistləri, nə ayrı-ayrı komissiyaların üzvlərini, nə ziyalıları, nə ictimai xadimləri buraxmamışlar. Burada xüsusi diqqət çəkən məqamlardan biri də odur ki, bu hadisələrlə tanış olmaq məqsədi ilə xarici ölkələrdən Bakıya gələn adamlar rəsmən dayandırılmış, bu ağır günlərdə Azərbaycana Qırmızı Xaç, Aypara cəmiyyətləri və digər vasitələr ilə öz kömək əlini uzatmaq istəyən ölkələrə də imkan verilməmişdir. Buna misal olaraq, Azərbaycan Qırmızı Aypara Cəmiyyətinin 23.01.1990-cı il tarixli teleqramına Cenevrədən gələn cavab göstərir ki, Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi kömək üçün hazırdır və bu məqsədlə də 29.01.1990-cı il tarixdə SSRİ nümayəndəsi Benədiktlə uzun-uzadı danışıq aparmışdır. Lakin Benedikt böyük inadkarlıqla Azərbaycana köməyin lazım olmadığını dəfələrlə bəyan etmişdir.

20 yanvar 1990-cı il faciəsində rus-erməni qoşunları əməkdaşlarından xeyli yaralananlar da olmuşdur. Bu qoşunlar Bakının müxtəlif tərəflərindən şəhərin mərkəzinə doğru atışma ilə irəlilədikcə səhvən, yaxud düzgün istiqamət seçə bilməməkdən bir-birlərini yaralamış, hətta məhv etmişlər. Lakin onların rəhbərliyi ölən və yaralanan hərbiçilərlə görüşü qadağan etmiş, onların əksəriyyəti təcili olaraq Moskvaya və bir qədər əvvəl qırğın törətdikləri Tiflis hərbi xəstəxanalarına göndərilmişlər. Bu barədə hərbi zabitlər yerli partiya və dövlət təşkilatlarına da məlumat verməmişlər. Hərbi və mərkəzi mətbuatda Azərbaycan əhalisi içərisində ölənlərdən qadın və uşaqların olmadığını yalandan da olsa söyləyirdilər. Bunun əvəzində guya hərbiçilərin ailəsində ölən və yaralanan qadınların olduğunu yazırdılar. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, hərbiçilərin ailələri isə əvvəlcədən Bakıdan çıxarılmışdır. Amma onlar hətta “boeviklər”in hərbiçilərin balaca bir qız uşağını da öldürüldüyünü demişlər. Moskvada “İzvestiya” qəzeti özünün 30 yanvar tarixli sayında göstərirdi ki, nolkovnik Q.Petrov hələ kimə məxsus olduğu bilinməyən BTR-də aparılıaraq itirilmişdir. “İzvestiya” izah etməyə çalışırdı ki, guya azərbaycanlıların özlərinə məxsus BTR-ləri də vardır. Əlbətdə bunu Azərbaycan istəsə də ruslar imkan verməzdi.

Azərbaycanın BTR-i olsa idi ermənilərin, yaxud elə həmin rus qoşunlarının qarşısına çıxardı və az da olsa intiqamını alardı. Bu deyilənlərdən sonra məlum olmuşdur ki, həmin polkovnik öz səhlənkarlığı ucbatından körpüdən yıxılaraq dünyasını dəyişmişdir.

Qəribə yalanlardan biri də Ermənistanda zəlzələ baş verərkən mərkəzi mətbuatın, guya bir nəfər azərbaycanlı bu zəlzələ münasibəti ilə təbrik teleqramı göndərmişdir yazmasıdır. Burada deyirlər də, “ağlıma gəlməyən başıma gəlir”. Çox axtarışlar aparılsa da, belə bir fakt ortaya çıxmadı. Amma 20 yanvar 1990-cı il hadisələri ilə əlaqədar ermənilərin göndərdikləri təbrik teleqramına Moskva, onun mətbuatı heç bir hay vermədi.

20 yanvar 1990-cı il hadisələri dövründə və istərsə də ondan sonrakı dövrlərdə rus-erməni əsgərlərinin tutduqları adamlar döyü-lüb incidilmişdilər, onların sırasında yaralananlar da olmuşdur. Çox qapalı saxlanılan Salyan qazarmasında su istədikdə belə, biabırçı söyşlərlə cavablanmışlar. Həmin Salyan qazarmasının yaxınlığında ölən bir nəfər, öləcəyini hiss edib öz qanı ilə divara “Qanımızı alın” ifadəsini həkk etmişdir. Çox-çox təəssüflər olsun ki, hələki qanımızı almağı bacarmamışıq. Deyilən hadisələrin başqa tərəfləri də olmuşdur. Bakı şəhəri küçələrində nəzarət edən rus-erməni əsgərləri yoxlamalar aparmış və bu zaman onların əllərinə keçən dinc əhalini təhqir etmiş, incitmiş və bu barədə çoxsaylı sənədlər tərtib edilmişdir.

Bakıdan sonra 26 yanvar 1990-cı ildə Lənkəran şəhər sakini Tariyev, Abdullayev hərbi vertalyotla Bakıya gətirilərkən əvvəl dö-yülmüş, sonra isə məftillə boğulub öldürülmüşdür. Hərbi prokuror-luq isə bu cinayəti pərdələməyə cəhd göstərmişdir. 24 yanvar 1990-cı ildə isə 5 nəfər Azərbaycan alimi, ikisi qadın olmaqla, maşın-larını Sumqayıt yolundan kənara çıxararaq tanklara yol verdikləri halda, BTR-in birisi yoldan çıxaraq qəsdən maşının üstünə çıxmış və maşını içindəki adamlarla birlikdə taxtaya döndərmişdir. Sum-qayıtda iş gedən bu alimlərdən 3 nəfər professor ölmüş, 2 nəfər isə ağır yaralanmışdır. Sıralanmış tanklar isə heç nə olmamış kimi yollarına davam etmişlər. Düşmən tankı altında qalan alimlərimiz elmimizin ən seçilib-sayılan alimlərindən idilər.

Başqa bir hadisə 12 fevral 1990-cı ildə Quba bölgəsindən gəlmiş Hüseynov Rahib Məmməd oğlu “Xəzər” kinoteatrının yaxınlığında taksidə gedərkən qonşu binanın pərcərəsindən rus-erməni əsgəri tərəfindən atəş açmaqla öldürülmüşdür.

Rus-erməni quldur dəstələrinin Azərbaycana soxulduqları anlarından soyğunçuluq, qarət və talan halları ilə məşğul olmuşlar və bu xüsusda xeyli sənədlər mövcuddur. Özlərinin xislətinə uyğun olaraq, bu pyanskalar spirtli içkilər olan hər bir məkanı alt-üst etmişlər. Ayrı-ayrı dayanacaqlarda saxlanan maşınları qarət etmişlər, hissələrini çıxarmışlar, taksi dayanacağından iki ədəd “Qaz-24” markalı maşınların nömrəsi çıxarılaraq, hərbiçilər tərəfindən dədə malı kimi Bakı şəhərində istədikləri yerlərə sürmüşlər. Yük maşınları isə biryolluq yoxa çıxmışdır, güman edilir ki, hərbiçilər bu maşınları özləri ilə aparmışlar. 26 fevral 1990-cı ildə Muxtarov Rasim Mustafa oğlu Bakının Tağızadə küçəsindən avtomaşınla keçərkən sərxoş rus-erməni hərbiçiləri tərəfindən başından vurularaq öldürülmüş, onun qızıl saati, qızıl üzüyü və 215 manat pulu götürülmüş, maşın qarət edilmişdir.

Ömürlərinin hər dəqiqəsi yalan, fırlıdaq, alçaqlıqla yoğrulan rus-erməni hərbiçiləri Bakı qırğınından sonra fəvqəladə vəziyyətin “guya vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək” adı altında saxlanması, ictimai təşkilatların və Xalq Cəbhəsinin zəmanətinə baxmayaraq Azərbaycan xalqına inamsızlıq göstərməklə, onu növbəti dəfə təhqir etdi, Bakıdakı rus-erməni qoşunlarını Orta Asiya xalqlarından ibarət olan qüvvələrlə əvəz etdilər. Bunun əsas mənası şəhərə sonradan gələn jurnalistlərin, xaricilərin gözünə kül üfurməklə, əvvəlki hərbi qüvvələrlə əlaqəli olan və Moskvanın tapşırığı ilə həyata keçirilən hadisələrin izini itirmək məqsədi güdüdü.

20 yanvar 1990-cı ildə Bakıda baş verən qırğınlarla yanaşı Lənkəran, Cəlilabad, Neftçala, Naxçıvan, Gəncə şəhərlərində və sərhəd bölgələrində də törədilən yüzlərlə cinayətlər olmuşdur. Ümumilikdə 1987-ci ildən ermənilərin, rusların əli ilə törədilən cinayətlərin miqdarı sayə gəlməzdir. Burada biz əsasən 20 yanvar 1990-cı il qırğınlarına daha çox yer ayırmaq niyyətindəyik.

Dünya tarixi təcrübəsindən bilirik ki, müharibələrin, hərbi müdaxilələrin hansısa bir bəhanəsi var, yaxud ciddi səbəbləri, yaxud müharibə qaçılmazdır, sən vurmasan qarşı tərəf vuracaq və s. bəhanələr vardır.

Bakı qırğınına gəldikdə isə əslində bu amansızlıqlar I Pyoturdan başlasa da, ondan əvvəllərdə də Azərbaycana ruslar müdaxilə etmişlər, qırğınlar törətmişlər, eybəcər işlər görmüşlər və sonra bu və ya digər səbəblərdən çıxıb getmişlər.

Lakin I Pyoturun vəsiyyətnaməsi rus şovinizmi ilə üst-üstə düşdüyündən, bu bölgənin onlar üçün iştah acan olduğundan, əhalisinin türk olduğundan, dini-mənəvi dəyərləri islam əsasında olduğundan, təkcə Azərbaycanı deyil, Osmanlı Türkiyəsini də yer üzündən silmək, bu torpaqları xristianlaşdırmaq təkcə Rusiyanın deyil, bütün Avropanın, bütün xristian dünyasının böyük arzusudur və bu cəmiyyətlər birliyi bu yolda hər gün mübarizə aparmaq işindədirlər.

20 yanvar 1990-cı il Bakı qırğınına gəldikdə isə, onun ilk günlərində Moskva əsas səbəbi Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin, Milli Müdafiə Şurasının bölgədə hakimiyyəti ələ keçirməyə cəhd göstərməsi ilə əlaqələndirirdi. Əlbətdə burada erməni faktoru da təsirsiz deyildi. 1918,1920-ci illərdə olduğu kimi özümüzün kommunistləri təsiri, Moskvaya yaltaylıq etmələri, layiq olmadıqları vəzifələri ələ keçirmək, “millət necə tarac olur-olsun” fikirləri ilə fəaliyyət göstərən adı Azərbaycan türkü, özü bu millətə yad olan fərdlərin təsirləri də mövcud idi. Bütün deyilənlərdən faydalanan SSRİ Baş siyasətçiləri fürsətdən faydalandılar, Azərbaycana böyük zərbələr vurdular.

Qarbaçov isə Moskvanın bu təcavüzünü, ordunun Bakıya yeridilməsini mərkəzi televiziya ilə çıxışında “adamların sülh və təhlükəsizliyini təmin etmək, SSRİ Konstitusiyasını qorumaq məqsədi güddüyünü” söyləmişdi.

SSRİ Quru qoşunlarının baş komandanı, Ordu Generalı V. Baraninova görə isə guya Sovet hökumətini çevirmək çağırışlarına imkan verməmək, mağazaların dağıdılmasını dayandırmaq tapşırığı ilə hərəkət etmiş və bu zaman yalnız onlara hücum edənlərə qarşı atəş açmışlar fikrini söyləmişdir. Yalanını davam etdirən general əlavə olaraq söyləyir ki, Bakıdakı “ekstrimistlərin nəinki pulamıot-

ları, snoyperləri, hətta vertalyotları və rabitəyə maneçilik edən xüsusi qurğuları da vardır.

Əsl həqiqətdə isə bu iki şəxsin ifadələrində bircə kəlmə də olsa reallıqları əks etdirən fikir, fakt, doğruluq yoxdur. Həmişə belə olub, vicdanını tərəziyə qoyan kəslərdə qeyrət olmadığı kimi, kişiliyində də əsər-əlamət ərsə çəkilir.

Yuxarıda işarə etdiyimiz “insanlar” Azərbaycanda da “difisit” deyildir. Yaşadığımız həmin günlərdə respublikamızda bəzi insanlar həqiqətə uyğun olmayaraq Bakı qırğının səbəblərini ancaq hərbiçilərlə kütlənin qarşıdurmasında görmüş, reallıqdan uzaq mövqe tutaraq bu sahədə AXC-nin bir çox üzvlərini günahlandırmışlar. Belə çıxır ki, guya onlar elə xalqı qırğına sürükləmək üçün yolların bağlanması cəhd göstərmişlər. Biz hamılıqla bu dəhşətləri yaşadığımız üçün kiminsə fitnəkarlığına deyil, gözümüzlə gördüyümüzə inanmalıyıq.

Qeyd edək ki, AXC-nin 1990-cı ilin mart ayına nəzərdə tutulmuş seçkilər zamanı demokratik yolla respublikada hakimiyyət əldə etməyə çox şanslı idi. Belə bir real imkanı bir kənara qoyub, çevrilişə əl atmaq niyyəti məntiqlə uzlaşmır.

Respublika əhalisinə yaxşı məlumdur ki, insanlar Bakıda fəvqəladə vəziyyətin elan edilməsi üçün qabaqcıl ölkələrdə olduğu kimi yollara çıxır və keçirilən mitinqlərdə bunu respublikanın keçmiş rəhbərlərindən tələb edirlər. Hakimiyyət nümayəndələri tərəfindən informasiya vasitələri ilə fəvqəladə vəziyyətin elan edilməyəcəyi deyilsə də, arxadan Bakı şəhərinə və bəzi ucqarlara qoşun yeridildi. Azərbaycan vətəndaşı isə sözlə reallıq arasındakı ziddiyyəti görüb, hiss edib, qoşunları şəhərə buraxmamaq üçün yolları tutmağa məhkum idi. Həm də dünyanın hər yerində olduğu kimi, “öz qoşununun” ona silah qaldırmasına inanmırdı. Bakı əhli həm də demokratiya qaydalarını əsas götürərək inanırdılar ki, əhalinin tələbi nəzərə alınmadan, elan edilmədən, Az. SSR Ali Soveti Rəyasət heyyyətinin qanuna əsaslanan razılığı olmadan, qoşunların Bakıya girməsi qeyri mümkündür. Ona görə deyiblər ki, “Sən saydığını say, gör fələk nələr sayır”. O vaxtlar artıq Tiflis hadisələri də bütün dünyaya səs salmışdı. Elə deyilən və deyilməyən səbəblərdən Bakı

insanının ağına belə gəlməzdi ki, Tiflis və Əfqanıstan hadisələrindən sonra, heç bir xəbərdarlıq etmədən Bakıya qoşun yeridilər, insanlar ən yeni hərbi texnika ilə məhv edilir.

Moskvanın idda etdiyi kimi, bu şəraitdə müqavimət iddasında olan Milli Müdafiə Şurası bölgədə hakimiyyəti ələ keçirmək məqsədi ilə deyil, Ermənistan SSR-i tərəfindən sərhəddəki hücumların qarşısının alınması məqsədi ilə yaradılmışdı. Bu insanlar Moskva kimi “işdə bir, əməldə başqa” xəyallarla yaşamırdılar. Rəsmi dövlət sənədlərinə görə ermənilər təkcə 1989-cu ilin avqust-dekabr aylarında Az.SSR ərazilərinə 91 dəfə silahlı hücumlar etmiş və respublikaya xeyli ziyan vurmuş, insan tələfatı olmuşdur. Onsuz da uzun illər əl-altından silah-sursat toplayan Ermənistan həmin aylarda da erməniləri silahlandırır. Bakıya gücünü nümayiş elətdirən Rusiya ordusu erməni hücumlarını dəf etmək fikrində deyildilər, Azərbaycana silahlı hücum edən erməniləri ruslar “kөнüllülər”, müdafiədə silahsız dayanan azərbaycanlılara isə “banditlər” adı vermişdilər. Həmin dövrlərdə Ermənistan quldurları silahları başqa bir mənbə olan öz milislərindən guya “zorla” alırdılar. Əslində isə bu heç də belə deyildi. Milisin yenidən silahlandırılması üçün əsl bir şans idi. Moskva isə bütün bu məqamları, guya görmür, hiss etmir, başa düşmürdü. Əslində isə ermənilərə hər cürə şərait yaratmaqla Azərbaycanın üzərinə yönəldirdi. Bütün son 300 ildə ruslar da, ermənilərdə eyni siyasətdən, eyni birlikdən, eyni alçaqlıqlardan istifadə edərək bir-birlərinə arxa-dayaq olmuşlar. Bizlər Moskvanın siyasətini başa düşsək, onun bütün tələblərinə ancaq bəli, başüstə demişik. Elə erməninin özünə də. Bir bu qədər qırğınlara, torpaqların işğalına ağıllı-başlı cavab verməmişik, “qardaş olaq hayastan” demişik, hər şeyi güzəşt etmişik, erməni-rus faşizmlərini evimizin, ocağımızın başına çıxarmışıq. Mənim yaxşı yadımdadı- Az. SSR KP MK-nin birinci katibi Vəli Axundov – “arvadı rus olmayan azərbaycanlıya vəzifə yoxdur” sözünü böyük səhnədən bütün dünyaya bəyan etmişdi. Belə rəhbərlərdən daha nə umasan. Onun bircə cavabı var “millət düşməni, xalqının satqını”.

Bax bunlar idi Milli Şuranın yaradılmasına əsl səbəb. DQMV-də, sərhəd bölgələrində baş verən ədalətsiz, qeyri-qanuni, cavabsız

hadisələr zamanı müdafiəçi qismində olub, bizlərə qarşı rus-erməni hərbiçilərinin əlindən zara gəlmiş başıqapazlı xalq cana gəlmişdi, heç kimə inanmırdı, yalnız kəskin reaksiyalar verən, kəskin tədbirlər görmək istəyənlərin yanında durmaq istəyir, səsinə səs vermək istəyirdilər. Burada da xalq heç nə qazana bilmədi, çünki “ağacı içindən qurd yeyirdi”. Başqa bir amili də xatırlatmaq ən azından tarix üçün gərəkdir. AXC və Milli Müdafiə Şurası erməni-rus kimi kilsələrdə deyil, həmişə açıqdan-açığa fəaliyyətlərini hər kəsə bəyan edirdilər. Doğrudan da bu qurumların “çevriliş” məqsədi var idisə, nə səbəbə Moskva bu cəbhəni rəsmi olaraq buraxmaq istəmirdi, minlərlə qanı axıtmadan ayrı-ayrı insanları həbs etmirdilər, əgər silah var idisə nə üçün tərksilah əməliyyatları aparmırdılar? Əslində Moskvanın məqsədi başqa idi, özlərinin 300 illik siyasətlərini Azərbaycanda davam etdirmək idi, qırğın-vəssalam, adam olub-adam kimi danışmağı rusiya bizimlə heç vaxt bölüşməyib.

Rusiyanın iddiası kimi nə AXC-nin, nə də ki, Milli Müdafiə Şurasının hakimiyyəti ələ almaq gücləri yox idi. Yaddaşında qalanlar varsa xatırlasınlar, Bakı şəhər hərbi komendatının müavini A.J. Kirilyuk qeyd edirdi ki, “bizə qarşı duranlar yalnız bir qrup ekstrimistlər idilər və onlarla qarşılaşmaqda bizim kifayət qədər gücümüz var idi. Başqa bir mənbə olan “İzvestiya” qəzeti 31.01.1990-cı il sayında qeyd edirdi ki, “01 yanvardan regiondakı 5906 vahid silahdan 5742 vahidi Ermənistanə məxsusdur” Deməli, Azərbaycanda qalan 164 vahiddir (ədəddir). Onda belə bir sual ortaya çıxır: Məgər tərksilah edəndə raketləri, topları və tankları olan böyük tərəfi saxlayıb, ov tüfəngi, bıçaq və yandırıcı butulkaları olan kiçik tərəfdənmi başlayırlar? Terror adı altında Milli Müdafiə Şurasının üzvlərini harda gəldi, orda-burda, hay-küylə, süni gərginlik yaratmaqla həbsə almaq, ruhi xəstəliyi olan insanları vəkil olmadan naməlum vəziyyətdə televiziya ekranlarına çıxarmaq və i.a. Moskvanın “siçanı filə” çevirmək cəhdindən başqa bir şey deyildi.

Etiraf edək ki, azdan-çoxdan rusların bəzilərinin reallıqla barışmaq məcburiyyəti də olmuşdur. Düzdür, bunlar cüzidir, ancaq mövcuddur. Bir daha yaşadığımız ağır dəqiqələri unutmaq istəməsək, görürük ki, XX əsrin 90-cı illərində AXC və Milli Müdafiə

Şurası öz fəaliyyəti dövründə istənilən səviyyələrdə əks tərəflərlə danışıqlar aparmağa hazır idi, hətta səy də göstərirdi. Bəzi mərkəzi mətbuat səhifələrində rast gəlmək olurdu ki, Müdafiə Şurasının üzvləri hərbiçilərlə necə səmimi danışıq aparır, öz papiroslarını bölüşür, xoş əhval-ruhiyyə göstərir. Hətta həmişə Azərbaycana əks mövqedə dayanan, çıxış edən “İzvestiya” qəzeti də özünün 16 yanvar 1990-cı il sayında etiraf edərək yazırdı ki, AXC-nin liderləri “ev dağındanları günahlandırır və sakitlik yaratmağa cəhd göstərirlər”. Yaxud, Binə aeronortunun hərbi komendantı A.V. Tixonovun verdiyi məlumata görə 14-19 yanvar 1990-cı il tarixlərində AXC-nin üzvləri yolların açılmasında hərbiçilərə köməklik göstərmiş, orada heç bir “blokada” təşkil edilməmiş, aeronort vasitəsi ilə qoşunun hərəkətinə müqavimət göstərilməmişdir, lakin erməni sərnişinləri tərəfindən-əksinə panikalar həmişə yaradılmışdır. Onu da əlavə edək ki, AXC təkcə Binə aeroportu deyil, Bakının mərkəzindən həmin aeropora qədər uzun bir yolda bu işi çox fəallıqla tənzimləmişlər. Onlar da, bu hərbiçilərə asayışı tənzimləyən bir yardımçı kimi baxmış, onların Bakı əhlinə silah qaldırmalarına inanmamışlar, üzdə necədirsə, dalda da eləcə olmuşlar.

Burada ancaq böhtançı, qərəzli adamlar düşünə bilərlər ki, silahsız bir qrup uşaq, qadın və qocalarla birləşərək, dünya səviyyəsində ən güclü olan 4,5 milyon əsgər və zabitdən ibarət olan SSRİ ordusuna müqavimət məqsədi güdürdü, onda bu hərəkət ağılsız bir hərəkət olardı, üstəgəl 400 min nəfərlik təhlükəsizlik təşkilatlarının əməkdaşlarını nəzərə alırıqsa, bu rəqəm daha da çox olar.

Bu iftiralardan daha birisini xatırlasaq-İran və Türkiyə sərhədlərinin açılmasında AXC və Milli Müdafiə Şurasının əsas rol oynamadığını bilmək üçün yüksək səlahiyyət sahibi olan Girenko və Nuşanovun çıxışlarını xatırlamaq yetərlidir. Bu fikirləri nəzərə almayan Sov. İKP MK Plenumunda Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri V.İ. Kryuçkovun çıxışı isə tam əks məzmunludu, guya onlar yalan danışıqlar və sərhəddə vəziyyət çox ağır imiş. Təbii ki, V.İ. Kryuçkovun bu fikirləri Bakı qırğınından özünü təmizliyə çıxarmaq bəhanəsindən başqa bir şey deyildir.

Başqa bir bəhanə 13 yanvar 1990-cı il günündə Bakıda erməni ailələrinə edilmiş qəsdlərlə əlaqəlidir. Plenumda bu barədə çıxış edən M.S. Qorbaçov belə demişdir: “Bakıda fəvqəladə vəziyyət təbiiq edilməsəydi, onlarca adamın deyil, minlərcə və on minlərcə adamın qanı töküləcəkdə”. Əlbətdə bu fikirdə özünü təmizə çıxarmağa xidmət edən bir anlamdır.

Həmdə bu hadisələrdə Bakıya hərbiçilərin yeridilməsinə əsas vermir. Səbəbi isə artıq 13 yanvardan 19 yanvaradək keçən müddətdə erməni ailələri inzibati təşkilatlar və AXC tərəfindən rəsmən köçürülmüş, cinayət işləri açılmış, Bakıda nisbi sakitlik yaradılmışdı. Yəni bundan sonra kim-kimin qanını tökəcəkdə, məlum deyil. Elə bu bəhanəyə onların özlərinin verdiyi cavaba diqqət yetirək Rus kinorejissoru Stanislav Qovorixin deyir: - “Mən hərbiçilərlə danışıbmışam. Ev dağıdanları “ayıltmaq” üçün bircə batalyon əsgər kifayət edərdi. Ordunun kazarmalarda “blokadası” söhbəti isə gülməli dərəcədə yalandır”.

Rusların özləri demişkən-buyurun-pajalosta, bunu ki, Azərbaycan Vətəndaşı demir. Bunun əsas səbəbi-səbəbsiz qisasdır. Çünki, hadisələr zamanı deyil, hadisədən bir həftə sonra belə bir qırğına əl atmaq, həm də alçaqlıqdır, təbii ki, bizim üçün deyil –tarix qarşısında.

Tarixin başqa bir dəlilini yada salaq. Az. SSR Nazirlər Sovetinin 16 yanvar 1990-cı il tarixli yığıncağında iştirak edən SSRİ-nin MK-i Siyasi Büro üzvlüyünə namizəd, ikiüzlü Y.M. Primakovun və Sov. İKP MK Katibi A.N.Girenkonun iştirakı ilə 13 yanvar 1990-cı il hadisələrinə qiymət verilmiş, nəzərə alınmışdır ki, ittifaq və respublika təşkilatları tərəfindən lazımi tədbirlər görülmüşdür. Doğurdan da Bakı şəhərindəki vəziyyət söylənilən kimi çox gərgin olsaydı 16 yanvar 1990-cı il tarixdə belə bir qərar qəbul edilməzdi və respublikanın bir sıra bölgələri ilə bərabər Bakıda da fəvqəladə vəziyyət yaradılırdı.

Moskvada keçirilən 3-cü sessiyada M.S.Qorbaçov növbəti dəfə öz cinayətkarlığını pərdələmək bəhanəsi ilə çıxışında dedi: “Yerli daxili milis işçiləri vaxtında ölçü götürmədi, dövlət nə üçün bunlara pul ayırır”-söylədi.

Yada salaq ki, həmin dövrdə Azərbaycan milisini elə M.S. Qorbaçovun özü tərkisilah etmişdi. Digər tərəfdən 13 yanvar 1990-cı il Bakı hadisələrində Azərbaycan milisi iştirak etməyib, hərbiçilər tərəfindən isə “səbəb” başqa istiqamətdə qoyulurdu, güya ki, Bakıdan İran sərhədlərinə göndərilmiş əsgərlərin yerini doldurmaq vacib imiş və bu məqsədlə də Bakıya qoşun yeridilibmiş. Söylənən məqamı mərkəzin “Raboçaya tribuna” və “Krasnaya Zvezda” qəzetləri daha çox tüğyan etdirməyə çalışdılar.

Burada bir sual ortaya çıxır- bu yer doldurmaya 100 minə yaxın hərbiçi olan ordu çox vacib idimi? Bəs Bakıya soxulan ağır tanklar, toplar, nileyotlar və digər hərbi texnika hansı “boş” yeri doldururdu? Yaxud Şimali Qafqazdan gətirilmiş erməni “əsgərləri” niyə bir neçə gündən sonra Bakıdan çıxarıldı və onu Orta Asiya əsgərləri tutdu?

Bu və ya digər suallara cavab verən generalların, “siyasi xadimlərin” heç birinin sözü, digərinin sözü ilə üst-üstə düşməyib. Məsələn: Başqa bir misal-SSRİ Müdafiə Naziri Yazov bəhanə gətirirdi ki, guya Bakıda 40.000 “boyevik” var idi və onlara qarşı böyük hərbi güc lazım idi. Təbii ki, ağ yalandır və bu qədər insanı bir yerə toplayaraq, onları qida, silah-sursatla təmin etmək özü ağıla sığan bir məsələ deyildi.

Mərkəzin bu və ya digər məkrli fikirləri siyasi bir özül yaratmaq üçün idi. Bu siyasətin ardınca Moskva terrorçular adı altında Azərbaycanın bölgələrində, xüsusən Bakıda həbslərin sayını çoxaltdı, yüzlərlə günahsız insanları tutmaqla, onların sayını artırdı və qoşun yeridilməsini zərurət kimi qələmə verdi. Moskva adamları tutarkən onlara ən kiçik və formal da olsa insani münasibət bəsləmir, onların ailələrinə xəbər verilmir, davranış və saxlanma şəraitlərinə gəldikdə isə bu kəmfürsətlərə vaxtı ilə çar jandarmalarının inqilabçılara və hitlerçilərin öz əsirlərinə-yəhudilərə münasibətlərini geridə qoyurdular.

Həbs edilib daşınan insanları, hətta vertalyotdan aşağı da atmışlar, bir sözlə-ancaq vəhşilik.

Rus siyasəti tarixən yalan-palan üzərində qurulmuşdur, uydurulmuşdur. Növbəti uydurma Ermənistan SSR-dən, yəni öz doğma ata-baba yurdlarından gəlmiş qaçqınlar oldu. 13 yanvar 1990-cı il-

də erməni evlərində dağıntıları bütövlükdə onların üzərinə atmaq istədilər, özlərinin əks kəşfiyyatçılarının törətdiklərini qaçqın azərbaycanlıların adına çıxamq istədilər. Moskva qaçqınların taleyi ilə maraqlanmadı, bunun üçün Azərbaycana heç bir yardım, köməklik göstərmədi. Azərbaycan mərkəzdən heç bir yardım almadığından, Az. SSR-nin əsl vətəndaşlarının “cibinə” girməli oldu.

Moskva qaçqınların nə olduğunu yalnız bir qrup rusun Bakıdan qayda-qanunla köçürülməsi zamanı, onların hay-küyündən sonra “anladı”. Halbuki həmin ruslar öz ev-eşiklərini, hətta yaşadıkları mənzilin lampalarını, razetkalarını belə çıxarıb səliqə-sahmanla, pulsuz, dövlət nəqliyyatı ilə əvvəlcədən onlar üçün ayrılmış evlərə aparılmışdır. Mərkəzi mətbuat isə Azərbaycandan “qaçanlar” haqqında ürək ağrısı ilə söz açır, onların sanatoriyalarda və istirahət evlərində yerləşdirilməsindən, əvəzsiz, birdəfəlik yardımın yetərli olmamasından, hesabların açılmasından, dəyən “zərərin” respublikanın öz hesabına ödəmək fəkirələrini sayaqlayırdılar. Əslində isə SSRİ məkanında ilk qaçqınlıq erməni təzyiqindən, silahla dinc ailələrə hücumlardan, ölümlərdən, çıl-çılpaq evini tərk etməkdən başlamışdı. Əslində isə Ermənistanda azərbaycanlıların muxtariyyət hüququ heçə endirilmişdi, döyülüb qovulanlara yaşamaq üçün adi şərait yaradılmadı, təzminat ödənilmədi. Ay mərkəz, ay rus o zaman sən harada idin? Hazırda isə SSRİ Nazirlər Soveti 5-6 rus üçün, 5-6-da qanun çıxarır. Ermənistandan qovulan 260 min azərbaycanlı qaçqınlar üçün bəs nə üçün heç bir qərar qəbul etmədiniz? Əksinə 5-6 rus üçün verdiyiniz yardımı Az. SSR büdcəsindən tutdunuz, ermənilərdən də azərbaycanlı qaçqınlar üçün heç nə tələb etmədiniz. Özünüz etiraf edirsiniz ki, Ermənistan SSR-in qabağa düşüb yaratdığı qaçqın problemi SSRİ-də 4 milyarddan çox zərər gətirmişdir.

Adı qaçqın, həqiqətdə isə rus ərkəsöynləri, öz el-obalarına aparıldıqdan sonra bir çox tələblər irəli sürmüş, istədikləri şəhərlərin istədikləri məhəllələrində ev, iş, ev əşyaları və kompensasiyalar tələb etmişlər. Moskvanın Bakı qırğınları haqqında siyasətçilərin, jurnalistlərin dövlət xadimlərinin suallarını cavablandırma bilməyəndə, öz əməllərini dünyada gedən bəzi proseslə də əlaqələndirməyə

çalışmışlar. Onlar Bakı qırğının zərurət kimi dəyərləndirib, ümumdünya miqyaslı münaqişə kimi dilə gətirdilər, “hər bir belə proses qırğın tələb edir” söylədilər, Bakı qırğınının “zamanın və şəraitin öz obyektiv tələbatından irəli gəldiyini” bəyan etdilər.

Daha nə deyəsən, burada “utanmasan oynamağa nə var” Azərbaycan el deyimi yada düşür. Əlbətdə 20 yanvar 1990-cı il ərəfəsində, ondan əvvəllərdə və hətta ondan sonralarda ümumdünya proseslərini və SSRİ-də gedən dəyişmələri heç kim inkar etmir. Amma əsl reallıq başqadır, Moskvanın, onun rəhbəri M.S. Qorbaçovun, yaxud Yazovun, digər SSRİ rəhbərlərinin Bakı qırğınında bir qəpiklikdə düzlük, reallıq, insanlıq, ədalət prinsipi olmayıb. M.S. Qorbaçov Krasnodar Vilayətindən başlamış-SSRİ-nin Baş katibi işlədiyi bütün müddətlərdə ermənilərdən rüşvət almaqla, onların əlində özünü oyuncağa çevirdi, SSRİ-ni dağıtdı, Tiflisdə, Alma-Atada, Bakıda qırğınlar törətdi, beynəlxalq cinayətlər işlətdi, Sloven respublikalarını çıxmaq şərti ilə digər 13 respublikada saya-hesaba gəlməyən zərbələri bu respublikalara vurdu ki, həmin vaxtdan 28 il ötsə də bu respublikalar, bu xalqlar indi də həmin başıpoz-luluqdan, həmin işğaldan, həmin hərbi qüvvədən özlərini xilas edə bilmirlər. Odur ki, Moskvanın dilə gətirdiyi bəhanələrin heç bir hüququ, siyasi-mənəvi əsası yoxdur, Bakı qırğının zərurətdən baş verdiyini heç cürə təhlil etməyə əsasları yoxdur.

1988-ci ildən ermənilərin Azərbaycana qarşı intensiv müharibə aparması, Ermənistandakı azərbaycanlıların oradan çıxarılması, prosesin Stepanakert (Xankəndi) əli ilə gücləndirilməsi, onların silahlandırılması, DQ MV-dən Azərbaycanlılar yaşayan yerlərdən onların çıxarılması, öldürülməsi və s. baş vermiş faciəli hadisələr, bilavasitə ermənilərin “Böyük Ermənistan” yaratmaq ideyalarından qaynaqlanır və bu ədalətsiz tələbləri xristian dövlətləri nəinki dəstəkləyir, hətta böyük və geniş miqyaslı yardımlar edirlər. Ötən əsrin əvvəllərindən, xüsusən 1-ci dünya müharibəsi və sovetlər dönməsində Azərbaycana rəhbərlik edən bəzi mənəbpəstlərin siyasi maymaqlığı sayəsində “xalqlar dostluğu” yalançı SSRİ məkrinə inanaraq Ermənistana öz respublikasını yaratdığı torpaq sahəsindən 4-5 dəfə artıq torpaq vermələri səbəbindən “daşnaksütyun” ideya-

çılarını, erməni keşişlərini, bu ideyaya xidmət edən erməni millətçilərini çox şirnikləşdirmişdir. Azərbaycanda 100 il müddətində gedən bu prosesdə ermənilər hər dəfə istədiklərinə nail ola bilmişlər. Onların bu torpaq “qoparma” arzuları “yenidənqurma” və “demokratiya” mövhumu M.S.Qorbaçov tərəfindən dilə gətirildikdən sonra aktivləşməyə başladı. Digər tərəfdən kütbeyin, acgöz, görməmiş M.S.Qorbaçov elə Krasndardan ermənilərin ovucları içində idi.

Çoxbilmiş, bic və həm də uzun müddətə hesablanmış erməni kələkləri erməni birliyi (miasum) yaratmaqda həmişə onların karına gəlib, yalan olsun, ancaq istədikləri olsun, erməninin yaşam tərzini belədir. Ermənilər bu dəfə Ermənistan DQMV-i birliyi ideyası ilə meydana atıldı, hər kəsə haqlı olduğunu qəbul etdirdi və yardım istədi. Xristian dövlətləri, xüsusən Rusiya başda olmaqla Fransa, ABŞ, İngiltərə və digər böyük-küçük xristian ölkələri ermənilərə ürək-dirək oldular. Bu mövqedə canfəşanlıq edən Rusiya bütün həqiqi faktları tərsinə çevirməklə mətbuatda, gizli fəaliyyətdə, silah ötürülməsində, birbaşa erməni mövqeyindən çıxış edirdi.

Onlar Azərbaycanın Şaumyan və Xanlar bölgələrində, DQMV-nin Əsgəran və Martuni bölgələrində, Şuşanın Kirov və Daşaltı kəndlərində və bir çox başqa yerlərində ermənilərin gətirdikləri silahlar və törətdikləri cinayətlər Azərbaycanda baş verən hadisələr rubrikası ilə verilməklə kimlər tərəfindən törədildiyi qəsdən dilə gətirilmirdi.

Elə buradaca bir məqama da toxunmalıyıq, heç olmazsa gələcək tarix və gəncliyimiz üçün deyilənləri nəzərə almaqla biz əsas səbəbləri erməni millətçiləri ilə yanaşı, onlara şərait yaradanlarda da axtarmalıyıq.

Öndə M.S.Qorbaçov olmaqla mərkəzin “barışdırıcı” mövqeyi, bir tərəfliliyi DQMV-ə dair qəbul edilən qərarların icra edilməməsi, millətçi toxumu səpən cinayətkarları “demokratiya” pərdəsi altında gizlətmək, onları SSR Ali Sovetinin deputatı etmək və digər bu kimi hal və hadisələr Qarabağ problemini dünyaya qabartdı, Stepanakertdə (Xankəndində) başlanmış iğtişaşlar qəsdən yatırılmadı, ermənilər cəzasız qaldı. Burada ilk olaraq mitinq, ilk olaraq işdən qovma, ilk olaraq qaçqın halına salma, ilk tətillik, ilk blokada, ilk silah istehsalı, ilk silah ələ keçirmək, ilk adam öldürmək, ilk adam

yandırma, ilk girov saxlama və digər əsassız eybəcərliklər ermənilərə məxsus olanda Moskva və onun siyasi bürosu, başda M.S.Qorbaçov olmaqla onları öz qanadları altına çəkdi, himayə etdi. Əks reaksiya kimi baş verən Ağdam, Bakı hadisələrini isə Moskva ermənilərlə birlikdə dünya ictimaiyyəti hüzuruna çıxardılar. Ermənilər hay-haray saldılar ki, ay aman qoymayın müsəlmanlar bizləri qırdılar. Onuda qeyd etməliyik ki, bütüən Azərbaycan xalqı Sumqayıtda, Bakıda və Azərbaycanın digər yerlərində baş vermiş cinayətləri qətiyyətlə pisləyir, rus-erməni cütlüyünün qəsdən yaratdığı cinayət kimi sənədlərlə təsdiq edir və nəzərə alır ki, hadisələri törədənlər məsuliyyətə cəlb olunmalıdırlar.

Onsuzda deyilən cinayətlərin kökündə erməni millətçilərinin durduğunu, ən əvvəl onların cinayətlərə başladığını heç kəs inkar edə bilmir. Elə bunu yaxşı bilən Moskva, nə onun mətbuatı, nə də erməni millətçiləri cinayətləri təhlil edərkən onun dərinliklərinə getməyə razı olurlar.

Mərkəzin həmin illərdəki günahlarından biri də Az.SSR-nin SSRİ-nin tərkibində olması qanunlarından iki əlli yapışdığı halda, DQ MV-nin Az.SSR-nin tərkibində olmasına biganədir, Azərbaycan torpaqlarında ikinci bir erməni dövlətinin yaranmasını dəsdəkləyir. Səbəbi isə əsasən onların hər ikisinin xislətlərinin üst-üstə düşməsidir.

Az. SSR-dən fərqli olaraq, Moskva pribaltika respublikaları ilə siyasi danışığında SSRİ Konsititutsiyasından-kiçik qurumların böyüyə tabe olmasını əsas götürdüüyü halda, DQMV-nə gəldikdə isə kiçiklərin “öz müqəddəratını” ön plana çəkirdi. Buna misal olaraq 2 aprel 1990-cı il tarixində prezident M.S.Qorbaçovun imzası ilə “vətəndaşların milli hüquq bərabərliyinə qəsd edilməsinə və SSR ittifaqı ərazisinin tamlığının zorla pozulmasına görə məsuliyyəti gücləndirmək haqqında” SSR qanunu Litvada güclü tətbiq edilsə də, DQMV-ə Ermənistan SSR-ə tam olaraq tətbiq edilmədi. Bax rusun, onun prezidenti M.S.Qorbaçovun siyasəti beləcə əyri-üyrü yollar üzərindən hərəkətdə idi.

Bu siyasətin özü, öz ölkəsinin əhalisini Bakının timsalında qırmaq, məhv etmək, Litvanın timsalında iqtisadi blokada etmək və əslində

onlara “bizdən deyil” demək idi. Moskvanın demokratiyadan danışıb, işdə isə zorakılıq işlətməsi, yekunda onun istəyinin əksinə xidmət etdi.

Bir daha yada salaq ki, Moskva Azərbaycan sərhədlərinin erməni təcavüzkarlarından müdafiə olunması tələblərini qulaq ardına vurdu, bu zaman müdafiəyə başlayan Azərbaycan tərəfini hər vasitə ilə təqsirləndirməyə üz tutdu.

Qeyd olunduğu kimi ermənilər Azərbaycanın hər an yox olmasını istəyən bir yığım olmuşdur. SSRİ-nin çökmə prosesi başladığı günlərdən də onlar bu işlərinə rəvac verdilər, yardım etdilər. Mərkəz Azərbaycan ərazisinə erməni bayrağının sancılmasına biganə qaldı, özünü görməməzliyə qoydu, ermənilərin Azərbaycandan torpaq iddiasına biganə qaldı. Amma Azərbaycan SSR-in qanunlara əsaslanan qərarını tez-tələsik ləğv etdi.

SSRİ Nazirlər Sovetinin 6 may 1989-cu il tarixli qərarı isə artıq iqtisadi cəhətcə DQMV-ni Azərbaycanın tərkibindən çıxarmışdı. Siyasi çıxarmaya isə işlərini davam etdirirdi. Bunu manesiz həyata keçirmək üçün Mərkəz Azərbaycana xüsusi tapşırıqla rəhbər göndərilmiş Ə.Vəzirova və A.Volksiyə çox ümidli idi. Səbəbi isə M.S.Qorbaçov “demokratiya” adı altında anarxiya yaratdığı kimi, Ə.Vəzirov da “birlik” adı altında olan-qalan birliyi də parçalamağı qarşısına məqsəd qoymuşdu. O, çıxış yolu kimi DQMV-ni ləğv etmək haqqında Şuşa sakinlərinin 1988-ci ilin yayında verdikləri təklifin müəlliflərinə ağır cəza da verdi.

Özünün barişdırıcı, qorxaq, ikiüzlü mövqeləri ilə bəzi deputatların birbaşa təyin olunmasına səbəb oldu ki, onlar da Moskvada nə erməni cinayətkarlığının ifşasını bacarmadılar, nə də ki, SSRİ-nin yeni qanunlarının qəbulunda Azərbaycanın maraqlarını. Beləliklə, başda M.S.Qorbaçov olmaqla Moskva Ermənistanı, Stepanakertə (Xankəndinə) qanun çərçivəsində təsir etmək əvəzinə, Bakıya qoşun yeritməsi, onun özünü Bakı qırğınının müəllifi etdi. Bakı qırğını və Litva SSR-yə qarşı qeyri-qanuni münasibətləri M.S.Qorbaçovu “demokratiya” pərdəsi altında stalinləşdirdi. Əslində isə o, Stalindən fərqli olaraq öz qırğınlarını qısa zaman çərçivəsində daha çox kütləviləşdirməyə çalışdı. 20 yanvar 1990-cı il Bakı faciəsi M.S.Qorbaçovun öncədən Alma-Atada, Tiflisdə, Moldaviyada,

Fərqanədə, Qırğızıstanda və sair respublikalarda yeritdiyi “milli siyasətlərin” də əsl mahiyyətini açıb ortaya qoydu.

M.S.Qorbaçov, onun siyasi bürosu, yol göstərənləri əsl demokratiyanın SSRİ-nin hər yerindən çox Azərbaycana gərəkli olduğunu ağıllarına da gətirməmişdilər. Onları narahat edən AXC-nin demokratik seçkilərə apardığı hazırlıq işləri idi. Onlar Primakovun dediyi kimi hesab edirdilər ki, Azərbaycan SSRİ-də keçiriləcək demokratik seçkilərdən sonra SSRİ-nin tərkibindən çıxmasına “bir addım” qalır. Elə deyilən səbəbdən də Moskva və Bakı siyasi dairələri bu irəliləyişə xitam vermək qərarı qəbul etmişdi. Onlara görə məhz bu addımın qorxusu, bu faciəni həyata keçirməyi “tələb” etdi. Nəzərdə tutulduğuna görə Bakı qırğını elə olmalıydı ki, Pribaltikaya, Moldaviyaya, Ukraynaya, Orta Asiya respublikalarına da bir “dərs” olsun. Hətta Bakı qırğını ilə Moskva, Leninqrad, Sverdlovski, Novosibirskidə ayılan bəzi insanlara da xəbərdarlıq əlamətləri nəzərdə tuturdu. Ən əsas məsələ isə Azərbaycanı əldən verməmək, itirməmək idi. Onlara yaxşı məlum idi ki, Azərbaycan coğrafi yerinə və iqtisadi mənbələrinə görə o biri sovet respublikalarından çox irəlidir. Bəlkə də tarixən Azərbaycanın müharibələr məskəninə çevrilməsinin səbəbləri deyilənlərdədir. Bu dövrlərdə uşağın Azərbaycanın milli gəlirinin heç dördüdə biri də özünə qalmırdı. Bütün bunların müqabilində isə Azərbaycan susmağa üstünlük verirdi. Bu susma əhalidə olmasa da, ona rəhbərlik edən biveclər, Azərbaycan xalqını buna məcbur edirdilər ki, öz vəzifələrini itirməsinlər.

İtkilərini “yaxşı” dərk edən Moskva Bakıya müdaxiləyə o dərəcədə yüksək qiymət verirdi ki, prosesə rəhbərlik etmək üçün SSRİ Müdafiə Naziri D.T.Yazovun və Daxili İşlər Naziri Bakatının Bakıya göndərilməsini və qırğına şəxsən başçılıq etmələri labüd sayırdı. Bəlkədə Bakının bu dəyərliliyi idi ki, hidrogen bombasının yaradıcısı hesab olunan Teylor demişdir ki, “SSRİ-ni məhv etmək üçün-üç şəhəri, Bakı, Moskva və Leninqradın dağıdılması yetərlidir” N.Hacıyevin dediyi kimi – “Bakı cinayətinin əsas səbəbkarı M.S.Qorbaçov (erməniləridə unutmamaqla) olsa da, Müdafiə Naziri Yazov da amansızlıq əmrinə görə onunla bərabər ittiham olunmalıdır”. Azərbaycanda qırğın törədilməsinə inananlar da

mövcud idi. Bunun bariz nümunəsi Bakı qırğınından öncə Bakı hərbi məktəbinin zabitləri tərəfindən M.S.Qorbaçova və Yazova teleqram göndərmələri və silahlı qüvvələrin yeridilməsinin pis nəticələr verə biləcəyini onlara bəyan etmələridir. Çox təəssüflər olsun ki, bu məsul şəxslərin heç biri bu xəbərdarlığa əhəmiyyət vermədilər. Təbii ki, xəbərdarlıq edilsəydi Bakı insanı küçələrdən, meydanlardan pünhan bir sahəyə dönərdilər. Bakı qırğının bu dərəcədə faciəli olacağına nəinki əhali, heç respublika rəhbərləri də bunu gözləmərdilər. Bilsəydilər bəlkə də qeyrətə gələrək müəyyən tədbirlərə əl atardılar.

O, dövrdə SSRİ-də oturuşmuş ölkələrdə etiraz nümayişinə çıxanlara rezin güllələrlə, rezin dəyənəklərlə, göz yaşardan qazlarla, yanğınsöndürən maşınlardan su vurma ilə təsir edərək nümayişi dağıdanlara pis baxırdılar, haqsızlıq hesab edirdilər. Ancaq SSRİ rəhbərliyi bu üsulu tətbiq etsəydilər faciə baş verməzdi, qırğın yaşanmazdı. Nə M.S.Qorbaçov, nə də Yazov bunu etmədi, ölüm – vəssalam dedilər. Bakı qırğınına görə 7,5 min Azərbaycan çağırışçısı hərbi xidmətə getməyə etiraz etdi, hətta Zaqafqaziya bölgəsi üzrə 1300 əsgər hərbi xidmətdən qaçmalı olmuşdur. Ancaq hərbi sahədə bu və ya digər qəbahətləri yetərincə olan Yazova Bakı qırğınından sonra M.S.Qorbaçov “marşal” hərbi rütbəsini verdi, Bakı qırğınındakı əməyinə görə Yazovu qəhrəman səviyyəsinə yüksəltdi. Bunun özü də Moskvanın erməni məsləhəti ilə Bakı qırğınına əvvəlcədən planlaşdırdığına əyani bir sübutdur. Bizlər Bakı soyqırımına siyasi qiymət verərkən bəlkə də ümumilikdə Moskvanı və onun mərkəzi mətbuatını, nə də əsgər və zabitləri ittiham etməməliyik, baxmayaraq ki, mərkəzi mətbuat nəinki SSRİ-də, bütün dünyada antiazərbaycan əhval-ruhiyyəsi yaratmışdı. Baxmayaraq ki, Moskva mətbuatı yüzlərlə erməni cinayətlərini dolaysı ilə azərbaycan insanının adına damğalamışdı.

Rus-erməni əsgər və zabitlərinin hərəkətləri faşistlərin bütün amansızlıqlarını çox-çox geridə qoymuşdu. Odur ki, əsgər və zabitlərdən öncə bizim ilk qınağımız Qorbaçovlara, Yazovlara aid olmalıdır. Həmdə ilk əmr başdan, Qorbaçovdan, Yazovdan gəlir. Hamı əyani olaraq gördü ki, 3-cü sesiyada Yazovla yanaşı general deyil,

polkovnik Martirosyan oturub. İnsanlar mətbuatı oxuyur, görürlər ki, Z.Balayan başda olmaqla erməni millətçiləri DQMV-ni və Naxçıvan MSSR-ni SSRİ Müdafiə nazirinin sərəncamına vermək təklifini təsədüfən, bilməməzlikdən vermirlər. Bu erməni-rus qarşılıqlı münasibətlərinin ortaya çıxmış bir qərardır. Bax buna görədir ki, şovinst, millətçi, cinayətkar deputat olan Zori Balayan və onun tayı Vaçaqan Qriqoryan SSRİ Silahlı Qüvvələri Baş Qərargahının yığıncağında iş-tirak etmək, strateji məsələlərin həllində antitük, antiislam mövqeləri şərh etmək səlahiyyətlərinə malikdirlər. SSRİ-nin həm mətbuat işçiləri və həm də qırğına rəhbərlik edən zabitlər görürlər ki, M.S.Qorbaçov SSRİ-nin daxili və xarici siyasətində Şahnəzərovdan, SSRİ iqtisadiyyatında Aqanbekyandan, SSRİ planlaşdırma məsələlərində Sitaryandan, SSRİ informasiyasında Xaçaturovdan, SSRİ nizamlama məsələlərində Budanesdən, SSRİ-Amerika əlaqələrində Mikoyandan, SSRİ elmi sahəsində Ambarsumyandan, Enikolopovdan, SSRİ Prezident Şurasının üzvü Osipyandan və digərlərindən SSRİ-ni idarə etmək üçün məsləhətlər, rüşvətlər, axcilər alır.

Ermənilərin belə-belə məsləhətçiləri sayəsində “əzabkeş, xristian” oyunlarına, mərkəzi mətbuat da, müdafiə nazirliyinin zabitləri də dözümlü gətirməyə məhkumdurlar. Burada etiraf etməliyik ki, ermənilər istənilən qiyafədə ola bilirlər, düşmənlərini də istədiklərinə yönəldə bilirlər, bu yaxınlarda Almaniya kimi bir dövləti “erməni soyqırımını” tanımağa məhkum etdikləri kimi, digər tərəfdən Qorbaçov Krasnodarda ermənilərlə hər şeyi birgə böldüklərindən, ermənilərə şəxsi “simpatiyası” olduğundan, SSRİ-də antiAzərbaycan əhval-ruhiyyəsi yaratmalı idi. Bizlər isə belə-belə məsələləri izləmir, tədbir görmür, bir-birinin ayağından çəkir, yaxşıya yaman deyirik, düşməni öz içərimizdə axtarıq, rüşvətخورluqla, yerlibazlıqla, qohumbazlıqla məşğul olmaqla, dövlətçiliyimizin bünövrəsini laxladırıq. Elə buna görədir ki, ermənilər Azərbaycana qarşı qanunsuz olaraq qoşun yeritməyi, faciələr törətməyi, torpaqlarımızı işğal etməyi bacarırlar və hətta Qdilyan və İvanov kimi SSRİ cinayətkarlarını müdafiə etməyin öhdəsindən gəlirlər.

20 yanvar 1990-cı il Bakı faciəsi öncəsi yüzlərlə erməni SSRİ dövlət rəhbərliyinin əsas rıçaqlarını zəbt edə bilmişdilər. SSRİ döv-

ləti mətbuatının elə bir hissəsi qalmamışdı ki, orada ən azı 10 nəfər erməni fəaliyyət göstərməsin. Həmin dövrün arxiv sənədlərinə mü-raciət etsək, görürük ki, SSRİ Elmlər Akademiyasının yüksək kürsülərində 70-ə yaxın erməni işləyir. Onlardan 11 nəfəri SSRİ EA-nın həqiqi üzvüdür, 20-dən artığı isə bu titula namizəddir-yəni SSRİ EA-nın müxbir üzvləridir. Ermənilərin bicliklərinə baxın ki, onların Şərqlə qədim tarixlərdən heç bir köklü-başlı əlaqələri olmadığı halda, ümumilikdə SSRİ EA-da 42-dən artıq erməni yal-nız şərqsünaslıq üzrə “elmi iş” aparır. Həqiqətdə isə kök etibarı ilə ermənilər günümüzə qədər Hindiristan küçələrində, zibilliklərində tarixən yaşamış və günümüzdə də yaşayan qaraçı hay tayfalarını təmsil edirlər.

SSRİ-də bu cür vacib vəzifələri rüsvətlə, yaltaqlıqla, qız-gəlin-lərini özlərindən önə ötürməklə əldə edən erməni-haylar, bütün bunların müqabilində Ermənistan SSR EA-ı elmi idarəsində yalnız bircə nəfər Piotorovskü adında rus millətinin nümayəndəsi vardır ki, onunda arvadı ermənidir. Görəsən söylədiklərimi mənim əziz türk xalqım, onun siyasi rəhbərliyi birlirlərimi. Əgər bilirsə ölkəsi üçün hansı tədbirləri görmək istəyir, yox əgər bilmirsə, nə üçün bilmir?!

Mən istərdim ki, 20 yanvar 1990-cı il faciəsindən öncə Qorba-çov-erməni əlaqələrindən bir məqamı yada salım. İtalya mətbuatı-nın yazdığına görə “Özünün xarici səfərlərində ermənilərə ailəvi münasibətini açıq göstərən M.S.Qorbaçov 1989-cu ildə İtalya səfəri zamanı özü ilə 11 nəfər erməni də gətirmişdir”... Bax, SSRİ-nin çö-nüb ermənipərəst olmasının bir səbəbi də buradan qaynaqlanırdı. Odur ki, burada-durub SSRİ məkanında milli bərabərlikdən danış-mağa dəyməz. Rusiyada ömründə, tarixin istənilən dönməndə milli bərabərlik olmayıb, olanda da sözdə olub, reallıqda yox, bunun ba-riz nümunəsi 20 yanvar 1990-cı il Bakı qırğınıdır.

Qorbaçovun çoxmillətli sovet xalqından ancaq ermənilərə belə bir üstünlük verməsinin kökündə, onun Ermənistan, erməni diaspo-rası və digər ermənilər qarşısında əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi diliqsalığının nəticəsidir. Qorbaçov dövrünün SSRİ-i məkanındakı iqtisadi vəziyyətini təhlil etmiş olsaq, respublikalar üzrə milli gəli-rin əhali və ərazi vasitəsi ilə inkişafı göstərir ki, SSRİ-də respub-

likalara düşən səmərəli istehsal mənbələri olan zavod, fabrikin və s. ən çoxu Ermənistan SSR-in payına düşür. Bu rəqəm hər 10 min nəfərə düşən vahidə görə Ermənistanın bu səviyyəsindən Azərbaycan iki dəfə, RSFSR-dən səkkiz dəfə, Qazaxıstandan iyirmi dörd dəfə, Türkmənistan isə əlli bir dəfə aşağıdır. Sual olunur-bunun səbəbi nədir? Həmin dövrün statistik rəqəmlərinə fikir versək, məlum olur ki, pambıq istehsalına görə SSRİ-i Çindən sonra 1-ci yerdədir və pambıq istehsalı isə türk-islam ölkələrinin torpaqlarında yetişdirilir. Lakin, pambıqdan yüngül sənaye məhsullarının istehsalını digər respublikalar aparır və çox böyük gəlir əldə edirlər. SSRİ respublikaları sırasında sənaye sahəsində Ermənistan birinci yerdə mərkəzləşmişdir. Elə bu səbəbdəndir ki, 1940-cı ildən sonra sənaye istehsalı Türkmənistanda 14 dəfə, Azərbaycanda 17 dəfə artdığı halda, xammal ərsəyə gətirə bilməyən Ermənistanda 64 dəfəni keçmişdir. Deyilənlərin nəticəsidir ki, hətta, SSRİ respublikaları iqtisadi “müstəqilliyə” keçəndən sonra da Ermənistan SSR bu müddətdə ələ keçirdiyi imkanların hesabına hələ uzun müddət iqtisadi imkanlarını saxlayacaqdır.

SSRİ çökməmişdən əvvəl bir neçə yaxınlarla Ermənistan SSR-ə tabe olan bizim Zəngəzurun “paytaxtı” olan Gorusa getmişdim. Mağazalara baxırdıq. Yoldaşlardan biri dedi ki, müəllim yağa ehtiyac var. Burada hər kənardan gəlmə adama 2 kq yağ verirlər. Mənim də yağa ehtiyacım var, inciməsəniz sizdə yağ alın”. Erməni satıcı qız bizim dilimizdə yaxşı danışdı. Yağı almağa aldım, amma erməni qızı nə desə yaxşıdı-“gedin bayraqlarınızı yeyin də!”-dedi. İfadənin mənasını özünüz fikirləşin və nəticə çıxarın!...

XX əsrin son 10-15 illiyini yaşayan SSRİ vətəndaşları ümumən ilk günlərdən M.S.Qorbaçovdan narazı olmuşlar. Burada əsas narazılıq iqtisadi vəziyyətlə əlaqəli olsa da, M.S.Qorbaçovun idarəçilik fəaliyyətindən, oturub-durmağından, rüşvətxor olmasından, ermənilərlə oturub-durmasından da narazı idilər. Azərbaycan insanının fikrinə gəldikdə isə, M.S.Qorbaçovun Bakı qırğını onu bu millətin qatı düşməni səviyyəsinə qaldırdı. M.S.Qorbaçovun özü isə erməni hiylələrinə uyub, əvvəldən ermənilər kimi azərbaycanlıları sevməmişdir. Elə onun nəticəsi idi ki, SSRİ Siyasi Bürosunda

hamıdan yüksəkdə dayanan azərbaycanlı Heydər Əliyevi Moskvadan, mərkəzdən, Siyasi bürodan müxtəlif bəhanələrlə uzaqlaşdırdı. Bakı qırğınına gəldikdə isə, özünün törətdiyi faciənin ilk günündən bütün toplantılarda özünü heç nə olmayıbmiş kimi apardı, bu qırğını dilə gətirmədi. Son sesiyada hamı gözləyirdiki, Qorbaçov 20 yanvar 1990-cı il qırğınını dilə gətirəcək, formal olsa da Azərbaycan xalqına, SSRİ vətəndaşlarına hansı tərzdəsə baş sağlığı verəcəkdir. O, dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində faciələrin kiçik və böyüklüyündən asılı olmayaraq öz reaksiyasını, fikrini bildirirdi, bir Bakı qırğımından başqa. O, SSRİ prezidenti də oldu, ancaq xalqın onu sevmədiyini də bilirdi. Sovet respublikalarının əksəriyyətində cinayət törətmiş, respublikaları, millətləri bir-birinə qarşı qoyan adamı kim sevə bilərdi ki... Ölkə miqyasında hamı başa düşürdü ki, Qorbaçov Baş katib və SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyyyətinin sədri olarkən heç bir iqtisadi və siyasi yüksəliş yarada bilmədiyini kimi, 16 respublikanın Prezidenti olduğda da, xalqın istədiyini ona verə bilməyəcəkdir.

Qorbaçov prezident oldu və Amerika prezidenti Buşla, İngiltərənin Baş Naziri Tetçerlə yaxın əlaqələrə də girdi. Bu ölkələr isə Rus imperiyasının çökməsini çoxdan arzulayırdılar. Odur ki, onlar “dəliyə yel ver, əlinə bel ver” siyasəti ilə Qorbaçova yanaşdılar. Bu yaxınlığın bünövrəsində sosializm quruluşu ilə kapitalizm quruluşu arasındakı ziddiyyətləri qapayıb, onun əvəzinə müsəlmanların təbii artımına və çoxalan dünyagörüşlərinə tab gətirmədiklərindən, xristian və müsəlman ziddiyyətlərini kəskinləşdirmək siyasəti beyinlərində idi.

Burada bir həqiqət var idi ki, həqiqətdən Avropa ilə müqaisədə Asiya xalqları həmin dövr üçün 6,5 dəfə, Afrika xalqları ilə təxminən 10 dəfə çox sürətlə artırdılar (indi bu rəqəm çox aşağıdır). Deyilənlərlə yanaşı cənubi Amerika Şimali Amerikadan bu sahədə 4 dəfə çox qabaqda idi. Macarıstan, ADR, AFR. Avstriya, Daniya və digər bu kimi ölkələrdə azalma getdiyi halda, Türkiyə, Misir, Pakistan, Albaniya və digər ölkələrdə təbii insan artımı ümumdünya orta səviyyəsindən çox yüksək idi. İndi aydınlaşdığı kimi Avropa birliyi müsəlman insanlarından qorunmaq istəyirdi.

O illərdə SSRİ-də də, əsasən müsəlman respublikalarında yaşayan əhalinin təbii artımı, digərlərindən 4 dəfə çox idi. Yəni dünya

miqyasında xristian hakim dairələri islamın kəmiyyət dəyişmələrinə keçməsindən qorxurdular. Bildiyiniz kimi həmin siyasət SSRİ imperiyası çökdükdən sonra daha da intensivləşmiş və birbaşa müsəlman ölkələrində qırğınlara rəvac verilmişdir.

“İzvestiya” qəzeti 1990-cı ilin 11 fevral sayında “bir sıra” ölkələri təhlil edərək xristianların çox az artdığını nəzərə çarpdırmışdır. Bu dövrdə Zori Balayan və V.Qriqoryan rus və erməni xalqlarının ümumi düşmənlərindən söz açır, Moskva qarşısında ağıllarına gələn rəqəmləri dilə gətirirdilər. Onlara görə “Leninin vaxtında Rusiyada 10 milyon müsəlman var idi. 1980-cı ildə bu rəqəm 70 milyona çatmış və bu artımla onların sayı XX əsrin sonuna 100 milyon olacaqdır fikrini yayırdılar. Bunun əksinə olaraq Rusiyanın bir çox bölgələrində hər ailəyə bir uşaq düşür. İslam fundamentalizminin bu artımının qarşısı alınmazsa, bu hal gələcəkdə faşizmə çevriləcəkdir. Görün erməni faşistləri rus şövinstləri qarşısında hansı kələklə bizlərə qarşı problemlər yaradır, fikirləşib tapırlar. Lakin, Z.Balayanla V.Qriqoryan unudurlar ki, bütün canlıların nizamlayıcısı olan yaşamaq uğrunda mübarizə qanunu da vardır. Təbii ki, ermənilər bu çıxışı qəsdən edir, öz maraqlarını güdür və həmişə olduğu kimi bu mövzuda da alçaqlıqlarından əl çəkmirdilər.

Yuxarıda dediyimiz qanuna görə, yalnız cətin mühitdə yaşayanların tam məhv olmaması üçün özlərindən asılı olmayaraq çoxalma qabiliyyətləri artır, balıqlarda olduğu kimi. Məlumdur ki, təbiətin məhvedici təsirinə görə bir balıq minlərlə kürü tökür.

Ermənilərin rusları və digər xristian mənəvi dəyərləri ilə yaşayan ölkələrə, onların insanlarına özlərini erməni deyil, xristian kimi sıyırlar. Əsas məqsəd hamımızın bildiyi kimi ermənilər bununla da rusların onlara meyilli olmasına çalışırlar. Əslində isə ermənilərin “Böyük Ermənistan” yaratmaq planında tərkibdən çıxmaq üçün onların antirus mövqeləri daha güclüdür. Dediyimiz hiyləgərlik İranla qarşılıqlı münasibətlərdə də mövcuddur. İranla münasibətdə din məsələsi dilə gətirilmir, din ayrılığı “unudulur”, “insaniyyətdən” söz açılır, onun ardınca hiyləgərcəsinə Azərbaycanla və Türkiyə ilə İran hökuməti arasında zəhərli toxumlar səpirilər. Din məsələsindən ermənilər həmişə böyük “ustalıqla” istifadə

etmişlər. Elə erməni-müsəlman, Azərbaycan-Ermənistan qarşıdurmasında da, bu fakt ermənilərin xeyrinə işləyib. Bu qarşıdurmanın ilk zamanında belə, məhz dini zəmində vaxtı ilə Naxçıvan MSSR, Şuşa bölgəsi və DQMV-də bir sıra kəndlər mühasirədə olduğu halda, bunun əksinə olaraq “qara məni basmamış-mən qaranı basım” siyasəti yeridildi, Stepanakertə və digər ermənilər yaşayan bölgələrə silah daşınmasının qarşısı alınmadı, bunun əvəzində azərbaycanlılardan ov silahları da yığışdırıldı, Laçın şəhərindən keçməklə silah daşıyan maşın karvanının qarşısı alınmadı, laçınlılarla rus əsgərləri arasında dava-dalaş baş verdi. Laçınlılar rus zabitini yoldan çəkilməyə məcbur etdikdən sonra məlum oldu ki, bu maşın karvanında altı silahlar, onun üstündə isə tikinti materialları yerləşdirilmişdir.

20 yanvar 1990-cı il faciəsindən sonra istər Qorbaçov, istər Yazov, istər Qorbaçovun məsələyə təhkim etdiyi vəzifəli şəxslər və istərsə də o vaxtkı Az. SSR rəhbərliyi hər vasitə ilə bu məsuliyyətdən yaxa qurtarmaq cəhdləri etmişlər. Bunlardan biri də M.S.Qorbaçov və onun ətrafının yaxasını məsuliyyətdən kənarda qoymaq üçün, həm də azərbaycanlı deputatların tələbələrinə cavab vermək niyyəti ilə 5 mart 1990-cı ildə SSRİ Ali Soveti “regionda şəraiti normallaşdırmağa dair” qərar qəbul etdi. Qərarı göstərirdi ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyətin tətbiqi zəruri tədbir olmuşdur. Xalqı faciəyə məruz qoymuş “ekstrimist” qüvvələr adı altında əsl səbəb məsuliyyət daşıyan insanlardan uzaqlaşdırıldı. Onun ardınca isə tədbir görmək hüquq mühafizə təşkilatlarına tapşırıldı. Bu qərara əsasən SSRİ Konsititutsiyasının tələblərini, sovet qanunlarının tətbiqini kənara itələyərək, sazişlərlə Azərbaycanın da hansısa güzəştə getməsinə təmin etmək lazım bilinirdi.

Göstərilən qərarın 3-cü bəndi isə insanlarda qəribəlik yaradırdı. Yəni fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilərkən Azərbaycan hakimiyyəti tam olaraq nəzərə alınmadığı halda, bəzi hüquqlar bu rəhbərliyin ixtiyarına verilir və beləliklə Moskva, Qorbaçov, Yazov və digər əli qana boyanmışlar günahlarını yuyur, əhalini isə respublika rəhbərliyindən asılı vəziyyəyə salmaq istəyirdi. Hara fırlatsan da Bakı cinayətlərinin səbəbləri SSRİ-də yaranmış anarxiyanın, zora-

kılığın bir hissəsi və Qorbaçovun başıboşluğu kimi izah edilməlidir və gələcək tarixdə bunu bir daha təsdiq edəcəkdir.

Qorbaçov həmin dövrdə müxtəlif vasitələrlə öz günahlarını yumağa, törətdiyi qarmaqarışıqlığı nizamlamağa çalışırdı, səf mövqeyi ilə ABŞ prezidenti Buşun və ermənilərin imkanlarından yararlanmağa çalışırdı. Elə deyilən səbəbdən idi ki, “başqalarının daxili işinə qarışmaq” siyasəti aparan M.S.Qorbaçov Amerika Senatının Azərbaycanın daxilinə müdaxiləsinə şərait yaratdı. Qorbaçovun bu fəaliyyəti kapitalist ölkələri tərəfindən də susqunluqla qarşılandı. Çünki artıq onlar Qorbaçovun SSRİ-ni hara aparmasını yaxşı anlayır, bir az da ona stimül verirdilər. Qorbaçov ikinci tərəfdaşı olan ermənilər üçün himayədarlıq göstərərək, həmin ilin aprel ayında erməni kilsəsinin, erməni millətçilərinin yalançı, uydurma “genosid” gününü böyük mətəmlə qeyd edilməsinə razılıq verdi, yardımçı oldu. Qorbaçovun mərkəzi mətbuatı isə Azərbaycanın haqlı tələblərinə səs vermədi və əksinə uydurma “soyqırımı” bütün dünyada bir daha canlandırdı, gücləndirdi.

Deyilənləri bir daha nəzərdən keçirsək, söyləyə bilirik ki, Azərbaycanda, onun paytaxtı Bakıda rus-erməni-xristian cütlüyünün törətdiyi kütləvi qırğın, müsəlman Azərbaycan türklərinə qarşı qəsdən və vicdansızcasına törədilmiş bir cinayət, bir soyqırımdır. Bu Azərbaycan SSR-ə qarşı açıqdan-açığa təcavüzkarlıqdır. Belə soyqırımı, təcavüzkarlığı ruslarla-ermənilər, Şaumyanlarla-Kirovlar, Mikoyanlarla-Orjenikidzələr, Mikoyanlarla-Andraniklər, Leninlərlə-Stalinlər 1918-ci ilin martında, 1920-ci ilin aprelində də həyata keçirmişlər.

Bakı cinayəti öz qanunsuzluğunun dərəcəsinə görə, məxfi hazırlanmışına görə, operativliyinə görə, qeyri-humanistliyinə sərtliyinə görə, silah-sursatın sayına və növünə görə, qadağan olunmuş silahlardan istifadəyə görə, əhatə dairəsinin böyüklüyünə görə, ölənlərin tərkib və sayına görə SSRİ hərbi qüvvələrinin 1956-cı ildə Macarıstanda, 1968-ci ildə Cexoslovakiyada, 1979-cu ildə Əfqanıstanda törətdikləri cinayətlərdən daha dəhşətlisidir, daha acınacılıqsıdır.

Rus dövlətinin fəaliyyəti dövrlərində, onlar həmişə bu tip qırğınlarla məşğul olmuş, belə əməlləri ilə həmişə qürrələnmişlər. Bu qırğınların 99 faizi həmişə türk xalqlarına qarşı beləcə amansız olmuş-

dur, baxmayaraq ki, ruslar həmişə türk xalqlarından, onların insanlarından, var-dövlətindən, torpaqlarından eninə-boyuna bəhrələnmişlər.

Beynəlxalq hüquqa bir balaca dəqiq yanaşsaq, görürük ki, SSRİ hökuməti Beynəlxalq hüquq qaydalarına uyğun olaraq silah işlədilməsinə və dinc əhalinin mühafizə olunmasına dair Cenevrə Konvensiyalarına 1949-cu il, 1977-ci il və 1981-ci illərdə imza atmışdır. Bakı cinayətləri zamanı rus-erməni hərbiçiləri tərəfindən deyilən Konvensiyaların tələbinə zidd olan qəbahətlərə yol vermişlər. Bununla paralel, onlar həmçinin belə vəziyyətlərdə silah işlədilməsinə dair SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyyyətinin 28 iyul 1988-ci il tarixli sərəncamını da ayaqlar altına atmışlar. Deməli, bu sərəncamı, bu fərmanı M.S.Qorbaçov və Müdafiə Naziri Yazov şəxsən imzalayıb möhürləməklə yanaşı, bundan 18 ay keçməmiş, özləri-özlərinin əksinə olan cinayətə də qol çəkib, möhür basmışlar. Dəfələrlə təəssüflənirik ki, həmin anlarda respublikada hakimiyyətdə olan bir çoxları xalqının yanında olmadı, üstünlüyü oturduğu kresloya verdi, bərkə düşəndə isə hər günahı xalqda gördü, AXC-də gördü, hansı ki, heç bir SSRİ respublikasında bu növ manqurd rəhbərlər olmamışdır. Onlar 1920-ci illərin kommunistləri kimi, XI Qırmızı Orduya dedikləri kimi, Qorbaçov ordusuna da xilaskar ordu adı verdilər.

Xalq isə tam başqa ideyalarla yaşayırdı, Şah İsmayıl Xətəinin yaratmış olduğu Səfəvilər Azərbaycan dövləti uğrunda mübarizəyə hazır idilər. Baxmayaraq ki, Bakı qırğını və ondan əvvəlki illərin çətinlikləri də tələfatlar meydana gətirmişdi. Hərbiçilər tərəfindən birbaşa güllələnən gənc Allahverdiyev İlhamın özündəndə gənc həyat yoldaşı Allahverdiyeva Fəridə bu cinayətə dözə bilməyib intihar etmişdir, 7 uşaq atası Dalandar Nəriman Allahverdiyev 20 yanvar 1990-cı il tarixində rus- erməni hərbiçilər tərəfindən insan parçalarını yığışdırmağa məcbur edilmiş və bundan dəhşətə gələn Nərimanın ürəyi dözməyib ölmüşdür. Bakı qırğından 10 gün sonra fevralın 2-si 1990-cı ildə sənişin avtobusunda gedən 15 yaşlı lal-kar olan uşağı rus-erməni silahlıları güllələmişlər. Bunların sayı tükənməzdir, şikəst olanlar isə siyahıya alınmamışdı. Bu da bizim səhlənkarlıqlarımızdan biridir.

Bakı qırğını təkcə insan tələfatı ilə bitmir. Həmin günlərdə zavod-fabrik və digər istehsalat sahələri işləməmiş, ailələrə, dövlətə böyük zərərlər dəymişdir. Bu qırğının maddi tərəfləri dəqiq hesablanmasa da, o dövrün rəsmi məlumatlarına görə, təkcə 1989-cu il ərzində Azərbaycan üzrə 2 milyon 87 min adam-gün itirilmişdir.

Hər şeydən əli üzülən mərkəz özünün rus-ermənilərinə göstəriş vermişdir ki, Bakıdakı rusları qorxutsunlar, onları Bakıdan köçməyə məcbur etsinlər. Bunun əsas səbəbi Bakıda fəvqəladə vəziyyəti saxlamaq üçün heç bir əsasın olmaması idi. Odur ki, yeni bəhanələr fikirləşmək Moskvaya lazım idi.

Ermənilərlə sərhəd bölgələrdə isə erməni quldur dəstələri tüğyan etməkdə idilər. Amma nə mərkəz, nə də ki, Bakıdakı hakimiyyət erməni hücumlarını mütərəqqi insanların, ziyalıların, AXC-nin üstünə ata bilmirdilər.

Sovet İttifaqı Kommunist partiyasının yerlərdəki strukturları bu şəraitdə erməni millətçilərinə proqram tərtib edənləri dayandırmaq, Azərbaycan millətinə qarşı nifrət hissi yaratmaq üçün hər bir böhtan, şər təşkil edənləri ifşa etmək SSRİ-nin siyasi bürosu səviyyəsindəki ayırı-seçkilik və SSRİ respublikalarının suverenliyini nəzərə almamaq hallarını aradan qaldırmaq qabiliyyətini biryolluq itirmişdir. Kommunist partiyasına inam tam itmişdi, çoxusu partiya bileti ni yandırmış, cırmış, doğramışdı. Səbəb bəlli idi, partiya proqramında düzlükdən, ədalətdən danışdıqları halda, insanlar bu ədaləti yaşamırdılar. Əslində 20 yanvar 1990-cı il Bakı qırğınından əvvəllərdə də kommunist partiyasının elə bir hörməti qalmamışdı. Partiyaya əsasən fəhlə və kolxozçuları seçməklə say hesabını sabit saxlamağa üstünlük verirdilər. Ziyalıları, alimləri, yazıçıları, müəllimləri, həkimləri isə yaxına da buraxmırdılar. Bu təbəqələrin partiya-ya keçməsi üçün rüşvət tələb edirdilər. O zamanlar mən Az. SSR EA-da çalışırdım. Az. SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavinlərindən biri, çox təcrübəli Kamran Hüseynov idi. Onun qardaşı Hüseynov Gürşad ilə mənim yaxşı ünsiyyətim var idi. Gürşad həkim Respublika Qanköçürmə İnstitutunun direktoru, Tibb İnstitutunda isə professor olmaqla kafedra müdürü idi. Bizim görüşlərimizin birində Gürşad müəllim mənim partiya üzvü olub-olmadığımı soruşdu,

mən isə yox dedim. Çox təəcüb etdi, çox söhbətdən sonra ona bildirdim ki, mən bəy nəslini, Fətəli Xan Xoyski səcərəsini təmsil edirəm və bir dəfə müraciət etmişəm bu səbəbdən icazə verməyiblər. Amma bu söhbət olanda bu növ nəsillərə nisbətən yumşaqılıq var idi. Gürşad müəllimin təkidi ilə aidiyyatı quruma müraciət etdim. Onlarsa bunun müqabilində məndən xeyli miqdar pul istədilər və heç utanmadılar da.

Gürşad müəllimin məqsədi isə qardaşı Kamran Hüseynova Nazirlər Kabinetində tabe olan şöbəyə mənə müdür göndərmək idi. Hər hansı vəzifəyə yüksəlmək üçün Sovetlər İttifaqında mütləq kommunist partiyasının üzvü olmaq lazım idi. Qorbaçov isə totalitar mühitin yetirməsi idi, erməni siyasəti yürüdüdü, özünü və tutduğu vəzifəni əldə saxlamaq niyyəti ilə yaşayırdı, respublikaların, SSRİ-nin taleyi isə onun üçün son planda idi. Bunlardan ən ağırı Azərbaycan respublikası, buraya Ermənistandan gəlmiş bir milyon qaçqın, onların sosial və mənəvi çətinlikləri idi. Erməni planı ilə süni olaraq yaradılmış “Qarabağ” məsələsinə son qoyulmurdu. Ermənistan deyilən ərazilərdə bir nəfər də olsun azərbaycanlı qalmamışdı. Bunun əksinə olaraq, nəinki SSRİ respublikalarında, hətta dünyanın hər bir ölkəsində ermənilər yaşayırdı. “Böyük Ermənistan” xülyası ilə erməni şovinistləri, millətçiləri Qarbaçova güvənərək öz cinayətlərini davam etdirməkdə idilər. Həmin ilin mart ayında Qazax bölgəsində quldur ermənilər yenidən köməksiz, silahsız insanları qırır, kəndləri yandırır, vəhşiliklər törədirdilər. Qorbaçovdan, erməni diasporasından maliyə dəstəyi alan ermənilər, hamının gözü qarşısında sərhəd bölgələrlə yanaşı 40 tankı da DQMV-ə gətirdilər. Qorbaçov, onun siyasi bürosu, SSRİ güc qurumları susur, heç nə demir, bu silahların haradan və hansı vəsaitlə alınmasını ermənilərdən tələb etmir, hansı qanuna görə silah-sursat alır məsələsini dilə gətirmir, erməni təcavüzünə göz yumurdu. Azərbaycan respublikası çox ağır günlər yaşasa da, onun mütərəqqi insanları və mənim respublikada ilk olaraq yaratdığım “Müstəqil Ziyalılar Birliyi” yaxşı bir təkliflə çıxış etdi. Bizə görə mövcud münaqişə, müdaxilə, ədalətsizlik o zaman ədaləti həll edilmiş olar ki, ya Ermənistan SSR azərbaycanlı qaçqınlara muxtariyyət verib, onları

geri qaytarsınlar, yaxud DQMV-ti də daxil olmaqla ermənilər xüsusi bir qərarla Ermənistan SSR-yə köçürülsünlər. Yox-əgər erməni tərəfi öz qanunsuz tələb və tələblərini davam etdirsələr, bunun müqabilində 1921-ci il 13 oktyabr tarixli Qars müqaviləsini Ermənistan SSR-nin pozduğunu Beynəlxalq səviyyədə aidiyyatı qurumlara çatdırmaqla Azərbaycanın ata-baba torpaqlarını tələb etmək məsələsini gündəmə gətirmək və lazım olarsa hərbi yolla həll etmək, Ermənistan SSR-in fəaliyyətinə xitam vermək mütləqdir. Təklif respublikada yaxşı qarşılansa da, hərəkətə keçən olmadı. Erməni-rus siyasətçiləri, hərbiçiləri Azərbaycanın yuxuluyan başçıları füsəti əldən buraxdılar, daxili çarpışmanı gücləndirdilər,”ara qarışdı-məzhəb itdi”.

Həmin dövrdən 30 ilə yaxın bir müddət keçsə də bu barədə siyasətimiz dəyişməyib, əfəllik davam edir, torpaqlar mənimsənilir, qudurğan ermənilər bir az da qudurlar, quduzlaşırırlar.

Qeyd etdiyimiz kimi, həmin günlərdə də, bu gün də Bakı qırğınlarının bilərəkdən, qəsdən törədilməsi və onun səbəblərini başqalarının üstünə qoyulmasına cəhd göstərilməsi istər-istəməz bizim xeyallarımızı keçən illərin hadisələrinə qaytarır. 1988-ci il 11 dekabrda Leninkanda uçan İL-76 təyyarəsinin “qəzaya” uğraması nəticəsində 78 nəfər həlak oldu ki, bu insanların 50 nəfəri azərbaycanlı idi. Bu hadisənin də “dərininə” getmədik, beynəlxalq səviyyəyə qaldırmadıq, cinayətkarı aramadıq, həmişəki kimi unudduq. İndi Sizdən soruşuram erməni belə bir hadisəni, faciəni unudardımı? Əlbətdə yox! Ermənilər belə bir iş üçün qalaq-qalaq kitablar yazardı, ona uydurmalar qoşardı, bütün dünyanı ağlaya-ağlaya dolaşardı, bizləri beynəlxalq məhkəməyə verərdi, təzminat istəyərdi.

Təsəlli verici məqamlarda çox olmasa da olub. SSRİ vəAz. SSR yüksək dairələrinin əksinə olaraq dünya xalqları, o cümlədən SSRİ-də yaşayan ayrı-ayrı xalqların nümayəndələri Azərbaycan xalqı ilə həmrəylik göstərdilər. Həmin dövrün Bakı mitinq və tətillərində, 20 yanvar 1990-cı il faciəsi dövründə, o zaman ölənlərin və yaralananların sırasında bizimlə yanaşı yəhudilər, ruslar, ləzgilər, tatarlar və s. Millətlər də olmuşlar. Bakı qırğınından sonra Moskvadan, digər müttəfiq respublikalardan, xarici ölkələrdən Azərbaycana gəlmiş jurnalist-

lər, deputatlar, ictimai xadimlər amansız cinayətlərin törədilməsini gördülər, bildilər və bu cinayətin bilavasitə Rusiyanın, onun “rəhbəri” Qorbaçovun törətdiyini yəqin etdilər, SSRİ rəhbərliyinə soxulmuş erməni daşnakların buradan uzaqlaşdırılmasını tələb etdilər.

Əslində SSRİ Konstitusiyasının 58-ci maddəsində də göstərilir ki, SSRİ vətəndaşları vəzifəli şəxslərin dövlət təşkilatlarının hərəkətlərindən şikayət etmək hüququna malikdirlər. Vəzifəli şəxslər SSRİ qanununu pozmaqla, səlahiyyətlərini aşmaqla vətəndaşların hüquqlarını tapdalayan hərəkətlər etdikdə, bu hərəkətlərdən qanunla müəyyən edilmiş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Biz bu hüququmuzdan da istifadə etmədik, susmağa üstünlük verdik, rus və ermənini boynumuza çıxmağa şərait yaratdıq. Baxn bizim bu səlahiyyətimizə görə Qorbaçovla Yazov (ən azından) məhkəməyə verilməli idi. Amma vermədik, gözlədik ki, kimsə gəlib bizim hüquqlarımızı ədalətlə həll edəcək.

Yəqin ki, bununda əsas səbəbi, çox vaxtlar olduğu kimi Azərbaycanda rəhbərlik, deputatlar, ziyalılar, o dövrdə böyük güc və enerjiyə malik olan AXC-çilər arasında birliyin olmaması, ümumi fikrə gələ bilməmək səbəb olmuşdur. Bakı qırğınıni törətməklə düşmən elə bildiki Azərbaycana qalib gəldi, keçən anlar, aylar, illər göstərdi ki, Azərbaycan çoxlu miqdarda şəhid versə də, amansızlıqla, satqınlıqla, millətçiliklə üzləşsə də, dost və düşməni bir daha tanıdı, hadisədən sonra millət bir yumruq kimi birləşdi, kimliyini ortaya qoydu, doğru-əyri hərəkətlərini anladı, kimin-kim olduğunu bildi və bütün dünyaya özünü bir daha təqdim etdi.

Gələcək tariximizin istənilən məqamında 20 yanvar 1990-cı il qırğının xatırlamalıyıq, şəhidlərimizi indi olduğu kimi yad etməliyik, dəyərləndirməliyik. Ən azından ona görəki, Azərbaycan müstəqilliyini bu qanları, bu şəhidləri verməklə əldə etmişdir. Onların ruhlarının şadlığı, bizim davranışımızdan, müstəqilliyimizin qorunmasından, düşmən məkrələrini unutmamaqdan keçir. Hesab edirəm ki, onlar bizimlə hər gün söhbətləşir, qarşımızda tələblər qoyur, vətəni, torpağı şərəflə qorumağı tələb edirlər, biz güləndə-gülür, ağlayanda ağlayırlar. Bizsə ağlamamalıyıq, şəhidlərimizin ruhunu kə-

dərləndirməməliyik, hər bir cəfaya şərəflə sinə gərməliyik, düşmələrimizin qardaş arasına girməsinə imkan verməməliyik.

Vaxt gələcək, şərəfli tarixi olan bu millət 20 yanvar 1990-cı il qırğınının əvəzini çıxacaq, təkcə Qarabağı-Zəngəzuru deyil, Qərbi Azərbaycanı, Tiflis və Borçalını, Dədəm Qorqud Vətəni Dərbəndi, Tahirxanı (Həştərxanı), Təbrizi, Xoyu, Ərdəbili, Sarabı, Qaradağı, Kərkükü və s. torpaqlarımızı, Şah İsmayıl Xətəinin yaratmış olduğu Səfəvilər dövləti ərazilərini özümüə qaytaracaq, milli birlik yaratmaqla düşmənlərimizi Azərbaycana baş əyməyə məcbur edəcəkdir.

Dövr elə dövrdür ki, o bizdən millətçi olmağı tələb edir, Azərbaycan dövlətinin keçdiyi yol bizim bir-birimizə sarınmağımızı tələb edir, dünyaya səpələnmiş Azərbaycan türkünün 65 milyonunun hamısını Azərbaycan dövlətinin yaşamasına, genişlənməsinə, güclənməsinə yönəltməyimizi tələb edir.

Oturun, papağınızı qoyun qarşınıza və fikirləşin ki, yuxarıda sadalanan Azərbaycan torpaqlarından yaxşısı harada var. Heç harada!

Fikirləşin görək Azərbaycan musiqisindən, adət-ənənəsindən, milli-mənəvi dəyərlərindən, milli geyimlərindən, milli ədvalarından, milli xərəklərindən, tarixi abidələrindən, suyundan, havasından, qız-gəlinlərimizin qaşından, gözündən, əndamından, qeyrətindən, namusundan, paklığından, analığından harda və hansı millətdə vardır. Tapsanız mənə də göstərin. Amma tam əminəm ki, deyilənlərin dərinliklərinə baş vursanız mənəmlə razılaşacaqsınız.

Odur ki, hər birimizin əsas vəzifəsi ailədən,övladdan, hətta ata-anadan, mülkdən, var-dövlətdən, vəzifədən, zəhrimar puldan, qızıldan-baratdan əvvəl Vətəndir. Biz bu Vətəni qorumağa borcluyuq yox, məhkumuq.

Gəlin bir-birimizi sevək və hörmət edək, heç kimi yıxılmağa, bürəməyə imkan verməyək. Bircə amalımız olsun, azərbaycanlıyam-vəssalam, yerdə qalan heç bir səbəb bizləri bir-birimizdəhn ayırmasın, elə bu anda erməni-rus birliyini, 20 yanvar 1990-cı il faciəsini, insanlarımızın başına gətirilən eybəcərlikləri xatırlayın, yanınızda olan doğma vətəndaşlarınızı bağrınıza basın, onunla, özünüzlə fəxr edin, fəxr edin ki, Vətənin xidmətində ürəkdən dayanmışsınız. İstəklərimizə inamla-gələcəyə doğru irəli!...

Çapa imzalanmışdır: 04.05.2018
Formatı: 60×84 1/16
Həcmi:3,5 ç.v.
Sifariş:41
Miqdarı: 300

«Papyrus Nəşriyyat-Poliqrafiya»
MMC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

Ünvan: Bakı ş. Mətbuat prospekti 24.